

EESTI KIRJANDUS

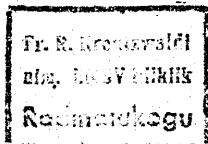
EESTI KIRJANDUSE SELTSI VÄLJAANNE

II

- BERNHARD LINDE, PILK TAGASI. — JOH. A AVIK, ROMANI JA GERMANI KULTUR. — V. GRÜNTHAL, KODUMAA MUINASTEADUS. — J. W. JANNSENI KIRJAD TSENSOR H. SUIGUSAARELE. — ÜLES ÜHISELE VANAVARA KORJAMISELE. — KIRJANDUSLIK ÜLEVAADE. — J. KÖPP, A. HERAKLIDES, TEADUSLINE PIIBLI SÕNARAAMAT. —
- UUED RAAMATUD 1911. — EESTI KIRJANDUSE SELTSI PROTOKOLLID 1912, 1—16.

TOIMEKOND: V. GRÜNTHAL, J. JÕGEVER,
A. JÜRGENSTEIN, M. KAMPMANN, J. LUIGA,
W. REIMAN, J. TÕNISSON

SEITSMES RAATAKÄIK 1912

TRÜKITUD „POSTIMEHE“ TRÜKIKOJAS — TARTUS, 1912

Pilk tagasi.

Nüüd kus 1911 a. juba selja taga, on võimalik ka ülevaade saada, mis see aasta meile ilukirjanduslikult on andnud. Ja miskisugune tühjuse tunne jääb sinusse, kui sa selle ülevaatega mõttes oled lõpule jõudnud. Vähe-malt nende ridade kirjutaja ei saa enesele ette kujutada, et see tõesti 1911 a. oli, mis selja taga: kui heameelega ei mõtleks ja ei kirjutaks, läinud aastat meele tule-tades — 1901. Kui palju tröösti peitub selles, kui palju uute võitude võimalusi!

Läinud aasta oli mingisugune epigonide ajajärk. Võib olla, see oli puhkuseaeg, jõude silmapilk, kus uuteks töödeks jõudu kogutakse, kus ennast sirutatakse, et seda mõjukamalt üles astuda. Ja see oleks ainuke troost, mis meie enestele praegu, uue algava aasta lävel eneste ja teiste rahustamiseks anda suudame.

Asjata näitas ka Eesti Kirjanduse Seltsi ergutamine 1910 aastal tehtud tööde eest läinud aasta algul olevat. Nagu selle ergutamise pilkamine kajas meie kirjandus-likku tühjusesse kohe peale auhindade väljakuulutamist ergutuse osaliseks saanud Jaan Lintropi uuem töö „Villem Elgas“, mis, nagu ühes arvustuses tabavalt oli öeldud, isegi hra A. Jürgensteini rahulolemist ei suutnud võita. Ja kui mitmes arvustuses ei oleks tõendatud, et Jaan Lintropil oma tööd luues „tõsine ja hää tahtmine“ on olnud, siis oleks arvata võinud, et J. Lintrop ergutamise üle pilkamiseks oma „Villem Elgase“ avaldas ja seega ka tõesti oma parema satüürlise teo korda saatis.

„Villem Elgase“ peaväärtuseks on sellele teosele omast põllumajanduslikku romantikat peetud. Kuid nii austamise vääriline kui see tendents meie sügava künni, põllutöö põhjalikuks tegemise ja kunstsõnnikute tarvitamise aja-järgul ka on, ei suuda ükski tendents iseenesest tööle väärtust anda. Raske oleks meil oletada, et see põllu-

majanduslik romantik kirjaniku „minas“ vägevaid laineid liikuma oleks pannud, mille tõttu tõesti vägev hüüd „tagasi, kodu-küla vainule, põllupeenardele“ oleks võinud kajada, kuigi meie alles vähem kui 10 aasta eest seal viibisime, ühes meie küla-realistide J. Mändmetsa, P. Grünfeldti ja A. Kiviga. Et neid vägevaid laineid aga kusgi, ei kirjanikus ega mujal, sündinud ei ole, seda tõendab „Villem Elgas“, mis oma ideelise küljega ikkagi ainult „Postimehe“ juhtkirjades hra cand. J. Tõnissoni poolt uuesti üles võetud, C. R. Jakobsoni poolt aga juba aasta 25 eest algatatud põllutöö põhjalikuks tegemise mõtte nõrgaks illustatsiooniks jääb.

On tähendusi langenud, et „Villem Elgase“ kunstiline külg nõrk olla, aga milles see nõrkus seisab, sellest on vaikides mööda mindud, vist on nõrkust sellega vabandatud, et kirjanikul „hää tahtmine oli“. Nii veider kui see vabandus, niisama paljastav on see ka selle avaldaja kohta.

Kui aga „Villem Elgase“ puuduste registrit kokku seadma peaks hakkama, — küll see aga tuleks pikk, kui vähegi täielist tahaks saada, — siis ei võiks kohe alguses seda anekdotlikku laadi, mis tervest novellist läbi käib tähendamata jätta. Alguses on autor nähtavasti midagi Eesti boheemi maailmast kujutada tahtnud, vähemalt sihitakse sinna poole, kuid selles pole kaugemale jõutud, kui gümnasiumi vanemate klasside õpilaste keskel keerlevate Tartu Rüütli uulitsa lugude juure; vähemalt teati asjatundlikult poolt tõendada, et kõik karvapealt ja tõetruult edasi antud olla, mis omal ajal Rüütli uulitsalgi sündinud. Nii vähe kui meid ka sarnane naturalismus-tõetruudus kohutab, — tuntakse ju ka Norras H. Ibseni draamade algkujusid, — ei suuda siiski tähendamata jätta, et autor ainult anekdotilise elemendi edasi on andnud, sellele omalt poolt midagi juure pole lisanud, kuna aga anekdotlik külg halvemal korral üksi see luukere võiks olla, millele kirjanik nähtava elu annab, meie ei nõua kirjanikult mitte tõelist elu, vaid kunsti tõtt, kunstis elavat elu.

„Villem Elgas“ oli läinud aasta esimene algupärane töö ja passina oli tal Vene maiguline-ideeline külg kaasas. Ja näib, nagu oleksime meie pea terve läinud aasta ideelise tähe all seisnud, vähemalt helgib selle tähe valgus meile M. Oorgu „Elu-radadelt“ ja K. Rumori „Sääsed tormis“, osalt ka K. Kotsari „Elufungi avaldustest“ vastu, naise-meeste vabastamise mõttes isegi ehk J. Mändmetsa „Vürastustest“, kuid ka Heino Anto draama on ideelised tuuled koguni hõredaks puhunud, kuna „Uue elu lävel“, Elisabeth

Aspe „Aastate pärast“ ideeline külg meie rahvuslikku ärkamist katsub elustada. Ainult Anna Haava „Väikestes pildides Eestist“ puudub see idee ohtrus.

M. Oorgu on omades „Elu-radadelt“ palju leidnud, kes... õpivad ja üksi sellepärast juba omade neiude silmis kõrgele tõusevad, sest et neid kaugel tuleviku udus üliõpilase tushurkat ja mundri-mütsi seletavad ja neid silmates tekib terves kehas mingisugune tohtri- või advokadi-proualine soe tundmus. Võib olla, et need „Elu-radadelt“ novellid neile, kes niisama õpivad nagu novellide tegelasedki, teatud vahelduse karastust ehk toovad, meie teised aga veame ennast taga sundides raamatust läbi ja lõpul on tundmus nagu oleks sind selle vereta stiiliga, mis M. Oorgule omane, läbi peksetud. Kui A. H. Tammsaare omade lühikeste lausetega siiski rahuldav ja kaasakiskuv suudab olla, siis tõendavad need, kes ennast sellest stiilist kuni jäljendamiseni kaasa kiskuda on lasknud, — ja nende hulka kuulub ka M. Oorgu, — kui vähe A. H. Tammsaare stiilil kandvust on.

Missugune M. Oorgu novellidest parem või jälle nõrgem on, kas ei oleks see asjata kaalumine? Ühte viisi unuvad, õigemini sulavad nad kõik kokku — ühiseks halliks koguks, mille peatundemärgiks tuim, vähe vastuvõtlik peajade pundar on, novellide tegelaste oma. Võib olla, „Varased idud“ on ehk siiski kõige värskem, vähemalt on see novell ainukene, mille kujud seni meeles on püsinud, kuna kõik teised kujud ununenud, ehk ma küll raamatut kuu aja eest alles lugesin.

Mis J. Mändmetsa „Viirastustest“ ütelda? Kui ma praegu selle autori varemini ilmunud tööde peale tagasi mõtlen ja neid käesolevatega võrdlen, tekib mul hirm selle kerguse pärast, millega meie ennast ühest kohast teise heita, istutada laseme. Nende ridade kirjutaja vaatas J. Mändmetsa kui meie külarealismuse anderikkama edustaja peale, kellel omades paremates töödes ainesse süvenemise tung ei puudunud, mis vahel õnnelikka tagajärgigi andis. Sellest küla-elust aga oma välimise elukäigi läbi eemale kistud, on autori uuem töö nagu linna-elu ekran, millel sellekohased pildid kinolise rutuga ja kergusega liiguvad. Kui niisugused sünnitavad need pildikesed vaatlejale naljagi. Kuid nad on kõigepealt süütumad, kõlbavad ka vanematele lastele lugemiseks ja vaatlemiseks, nagu Tallinna kinode tsenseeritud ettekandedki.

Meie täiskasvanud ja vähegi kirjanduslikkude nõudmistega inimesed oleksid vististi heameelega näinud, kui

need naisemeeste armulood omi tegelasi rohkem ja hingeliselt sügavamalt kaasa kiskuda oleksid suutnud. Nüüd aga ei ole J. Mändmetsa „Viirastused“ ei stiliseeritud marionettide teatri pildid, — selleks on neil liiga palju jämedaid tõelikkuse jooni, mis segavad, — ei ka inimlikud dokumendid ega hingeline analüüs, vaid päris kinematografi pildid kirjanduses.

Alguses tundub K. Kotsari „Elutungi avalduste“ ja K. Rumori „Sääsed tormis“ vahel midagi ühist, kuid mida kaugemale lugemisega jõuad, seda hõredamaks hakkavad paralleelid jääma ja kaks isesugust kuju kerkib raamatute tagant üles. Ühtlus ehk ripub neist ühesugustest oludest ära, milles need raamatud on sündinud: mõlemad on vangimajas kirjutatud, esimene tervelt, teine osalt.

K. Kotsari novellid on murrangus sündinud: autor on kõige oma vaimse iselaadiga vanades rööbastes. Tema maitse on meie külarealismuse kirjanikkude oma, tundub selgesti kui tugevad need mõjud on olnud. Siiski ei puudu autoril tahtmist neilt kirjanduslik-kunstilistelt vooludelt õppida, mis pääle 1905. a. ennast maksma on pannud. Ja kui autor neilt võitudel midagi on õppinud, — ja seda ei saa maha salata, — siis on see rohkem tahtmise kui tunnete abil sündinud.

„Siin saab lugeja mõned lookesed ja fantasiid oma kätte. Vabandagu, et nad kunsti- ja muid nõudmisi ei täida. Oleks küll tahtnud paremine kirjutada, aga ei osanud. Eesti talust tulnud peal puuduvad vist ajus need peened voldid, mis põlvest põlve edenunud peenikestele inimestele oma ümbruskonna nähtuste ilusasti kirjeldamiseks võimalust annavad.“

Nii ütleb autor ise „Sissejuhatuses“.

Ja raske oleks neile novellidele kunsti nõuetega ligi minna: tuleks üle poole maha kustutada.

Siiski leidub ala, kus K. Kotsari muusal oma meeldivus ei puudu, kus ta isegi silmapilguks kaasa kiskuda suudab, kus K. Kotsar sagedasti palju värskemalt mõjub, kui meie realismuse nooremad edustajad, näituseks M. Metsanurk ja J. Lintrop. Pean tunnistama, et see ala mulle K. Kotsari raamatu juures üllatavaks uudiseks oli, mind selle skeptiliselt vastuvõetud raamatuga vähe lepitada aitas. See on püüd hingeeluliseks juurdlemiseks, püüd sügavustesse kiiri heita, mis sest kui kiired mõnikord tuhmid ja valgustatud sügavused sagedasti koguni madalad on. Sarnast hingeelulise juurdlemise katset näen esimeses novellis „hingeteaduslises (?!) fantasiis“ „Hingearmastus“.

Selles ei puudu kohti, millel oma väike meeldivus on, kuid ometi leidub seal lauseid ja terveid jätkusid, mis vist isegi paenuvale maitsele labased on, iseäranis need kohad, kus autor omade õpetada püüdvate ääremärkustega kutsumata külalisena ilmub.

„Kahekordse raudvõredega kindlustatud aknate taga, kust muud ei paista, kui taevasina ja elanikkudeta arhivimaja; raske uks ainult paar korda päevas mõneks minutiks avatud, muidu aga alati kinni ja lukus; hallid seinad ja kolkunud nägudega inimesed alatasa silma ees; keerlevast elust lahus ja harilik tegevus võimatuks tehtud — see kõik loob ümbruskonna, kus inimene igavuse pärast mõtte lendama laseb minna. — — — Elutung, mis ennast inimestes igasugu viisil, tõsiselt, veidralt, metsikult, õrnalt, häbelikult ja hoolimatult avaldab, ja kompromissid, mis inimesed selle tungi ja oma käekäigu pärast oma südame-tunnistusega teevad, kujunesivad nii ette, et tahtmine tuli ajaviiduks mõnda lugu üles joonistada.“

Nii kõneleb autor „Sissejuhatuses“, aga kui vähe leiame töedes enestes neid „hallisid seinu“ ja „lukus uksi“. Kaugelt mõjuvamalt oleks see lugeja kunstlisi huvitusi kaasa kiskuda suutnud, kui autori temperamendist, kui töödest, nende kunstilisest tõelikkusest punase joonena vangikoja õhustik oleks vastu helkinud, see oleks meid palju esteetilisemalt tabanud, kui realistlik vangikoja kirjeldus, mis esimesesse novelli on põimitud.

Péale „Hinge-armastuse“ käib veel nõrk kirjaniku hingetõmbus novellidest „Heinaajal“ ja „Rabelemine“ läbi, et siis täitsa kustuda. Kuid see kunsti hingetõmbus on kahes viimati nimetatud töös veel katkelisem, osalt ka jõutum kui esimeses novellis. Siis aga järgnevad „ajaviiduks joonistatud lood“. Viimase ütlusega on autor ise nende kunstilise väärtuse kohta hukkamõistva otsuse teinud ja meil ei jää muud kui seda otsust õiglaseks tunnistada. Koguni nõrgakesed on lõpuks mahutatud luuleproosalised fantasiid. Kui need ometi selle genre'i väljasuremist meie kirjanduses tähendaksid! Tõesti, oleks juba ammu aeg!

Kuid kõigest kõige nõrgemad on K. Kotsari novellide pealkirjad, nende labasus on otse kulmineeriv. Toon näitusi: „Saí naisele“ (pealegi kahemõtteline: alguses on vist iga lugeja arvamisest, et siin juuít saiaast (leivast) on, mis naisele toodakse, aga novellis kõneldakse sellest, kuidas neiu enesele mehe kosib), „Alma libiseb“, „Rabelemine“. Ka teiste novellide realistlikud („Heina-ajal“, „Uuri ja

õnnetus“) ja sentimentalsed („Kui viiul nuttis“) pealkirjad on koguni keskmised.

Stiili kohta võiks ainult nii palju tähendada, et sellel ka kõik need puudused on, mis meie teisejärgu realistlikkudele kirjanikkudele üleüldse omased on.

Friedebert Tuglas on meie keelele isesuguse paenuvuse, sahtvikuse andnud, ta on seda meie harilikkudes lausetes leidnud. A. H. Tammsaare on meie keele ilu oma lühikestes lausetes, omas stereotüüpilises stiilis ilmutanud. Kes avab meie keele rütmilise, paenuva käigi pikkades lausetes, kes leiab pildirikkuse ohtrate kõrvallausete voolus?

Eelpool tähendasin selle sarnaduse peale, mis meid K. Kotsari „Elutungi avalduste“ ja K. Rumori „Sääsed tormis“ vahel esimesel pilgul üllatab. Kuid hiljemini näeme, et meil siin kahe lahkumineva kirjaniku temperamendiga tege- mist on: teisel pool eepiline rahu, eluküps, — ehk liigagi küps, — kainus, teisel aga täitsa veel käärimises olev, oma kirjanikulise pueriteedi tormi ja tungi üle elav, kirjanduslikult väljakujunemata, igasuguste edenemise-järkude võimaluste ees seisev, noorusliku paatosega, mis veel piiri ei tunne, ehk kui need piirid ongi kätte juhatatud, siis mitte just esimese järgu kunstitööde poolt. Sellest vist ka need ebatasasused.

Kuid mis mulle rõõmustavaks üllatuseks oli, on K. Rumori võit tendentsi üle: tema ei ole enam mitte üksi igasuguste demokratlikkude tendentside, — nii meelepärased kui need ka oleksid, — illustraator, vaid kirjanduslikust sõnumesaatjast hakkab kirjanik end välja koorima, kuna tendents niisugusena taganema hakkab. Loodame, et K. Rumori temperament mõistusliku kuivuse ära võita suudab ja siis kindlast esteetilisest distsipliinist läbi minnes kunstilisele ja vormikindlale loomisele vastu läheb.

Praegu aga leiame K. Rumori novellides temperamendi ülevoolavat, nooruslikult vallutat mängu ja selle kõrval kuivi, mõistuse peale rajatud, aga siiski mõistuse-jõutuma- id, — misgisugusest mõistuse titanlikkusest kõnele- mata, — katseid, mis selleks, et kirjanduslikult mõjuda, temperamendi õhukese korruga kaetud on.

Esimeses novellis „Fata morgana“ ei puudu püüdu juurdleva sügavuse poole, tehakse katse hingeelulistesse kuristikkudesse valgust heita, kuid see sünnib rohkem tunglate pildumise kujul, mis sagedasti kuristiku põhja jõudmata, enne poolt teed juba kustuvad. Nende tunglate tulel, mis K. Rumor pillub, puudub see põletav sära, mis meile näituseks F. Dostojevski sarnastes kohtades arm-

saks teeb: mõistuse titanlikkus on ühtlasi ka mõistuse jõutus. K. Rumori juures aga puudub mõistuse titanlikkus, jääb üksi mõistuse jõutus. Ma ei salga, et esimesed säde-med täitsa puuduksid, aga nad on mõistuse jõutuse pu-ruga täitsa kaetud, nii et lugejale nende leidmine kas võimatumaks või koguni raskeks on tehtud. Ainult see, kelle hinges mõjukas sarnasus autoriga ei puudu, suudab kõigest läbi tungida ja luule üles leida.

K. Rumori peatundemärk on ebatasasus. Juurdlev „Fata morgana“, chargineline „Aitäh Jeesukesele“, natura-listlik „Üks pühade-öö“, õrn, hellitav „Õde“, ja realistlikud „Surm“ ja „Et aga teaks“ tähendavad mitmesuguste mee-leolude ja kirjanduslike voolude mõõna ja tõusu.

Kuna K. Rumori novellidest mõned varemini, juba aastate eest ilmunud on, siis ehk seletab see neid eba-tasasusi. Kui novellide sündimise aasta aja arvud üles antud oleksid, oleks kerge seda teed ära tähendada, mis K. Rumor ajajooksul on läbi käinud, praegu aga oleks vististi veel liiga varane neid teesid täpisealt ära tähendama hakata. Nähtavasti aga näitavad teemärgid naturalismusest ja pak-sust tendentsist vabanemise, s. o. igatahes kunsti poole. Kas autor valitud teed kinni pidada ja lõpuni käia suudab, see jääb tuleviku näidata. Käesoleva raamatu järele mingisu-gusid oletusi kavatsema hakata, on veel varane, selle tõttu ka liiga riskant: et see raamat lootusi annab, ei ole veel tuleviku võitude kohta kindel pant, iseäranis meil, Eestis, kus nii palju välja lunastamata lubadusi on tehtud.

Jah, kahtlemata on see läinud aasta, selle *saison morte*'i lubavam ja selle tõttu ka parem toode. Kui hea-tahtlikud ja vähenõudlikud lugejad J. Lintropi „Villem Elgast“ ja K. Rumori „Sääsed tormis“, neid kahe noore autori teosid võrdlevad, siis ei või kahtlust olla, et viimane raamat eneses sisaldava kunsti poolest väärtuslikumaks tunnistatakse.

Kõige nõrgem külg K. Rumori juures on tema stiil; õieti ei ole seda olemaski, selle asemel leiame kõigesugu-sid keelelisi vigu, ka kõige elementarsemate keeleshaduste vastu. Kuna aga see puudus peaaegu kõikidele meie kirja-nikkudele, vähemalt suuremale hulgale omane näikse ole-vat, siis tuleme käesoleva artikli lõpul selle juure veel tagasi.

Elisabeth Aspe „Aastate pärast“ on meie ärkamise aja reministsents, rohkem mälestuse raamatuke, mis ema oma lapsele õpetuseks on kirjutanud. Niisugusena võib raa-mat lähematele omastele väga õpetlik ja kasulik lugeda olla, võib olla, et kaasaeglastele see raamat paljugi oleks kõne-

lenud, praegu on selle ilmumine aga enam kui 20 aastat hiljaks jäänud: meile on töö kujud liiga shabloonilised, kas head või kurjad, — kui nad sarnasteni võimukad oleksid, aga ka heade ja kurjadena on nad papist, — kõik on liiga sentimentalne, — nagu naiste luule enamasti ikka, — liiga pealetükkiv oma õpetamisega.

Nähtavasti on see raamat autori järeljäänud paberitest välja otsitud, mis varemini vist nõrgana avaldamata on jäetud, unustuse hõlmast on selle käsikirja „Postimehe“ algupäraste tööde võistlus ära peastnud, konkurs, millel see töö ka auhinna sai. Ka omast kohast iseloomulik meie kirjanduse madaluse ja maitse vaesuse kohta.

Kaugelt väärtuslikum on sama autori „Ennosaare Ain“, mis mineval aastal teises trükkis juba ilmus. Viimane tõendab, et autori and ka parema loomiseks jätkub, kui „Aastate pärast“.

Anna Haava „Väikesed pildid Eestist“ on ka mälestuste raamat, niisama vanamoodne, kuid siiski palju ligem meile. Mis selle raamatu meile palju vastuvõtlikumaks teeb, on see, et siin palju enam ühtlust on kujude ja kirjelduse viisi vahel; kujud meie lähemast minevikust, nende murrakuline dialoog, jutustatud realismuse kandvamas vormis, kõik see suudab sellele raamatule jooksvagi tähenduse anda, kuigi ehk tulevad põlved selle ainult Anna Haava kirjaniku iselaadi tundma õppimiseks läbi loevad. Ja just sellena võiks tööl suur selgitav tähtsus olla, Anna Haava luuletaja kuju selgitab see tema esimene novellide kogu rohkesti.

Juba oleme lõpul oma läinud aasta kirjanduse ülevaatega. Siisgi ühe raamatu juures tahaksime peatada, mitte just küll selle töö kirjanduslik-kunstiliste väärtuste pärast, aga ka surnuks vaikimine oleks selle raamatu kohta ülekohus, pealegi kui see — draama on. Heino Anto „Uue elu lävel“ — on autori ja tema töö nimi.

Ilesugune draama, juba selle poolest, et autoril nähtavasti püüd on oleviku kirjanduslik-kunstilise elu vivisektoriks hakata.

Draama tegevusekäik on lühidalt järgmine: ajakirjanik Joonas Mägi elab linna ligidal suvemajas, kuigi juba hiline sügis on. Mägi on ajakirjanikuna terve rea paljastusi ette võtnud, millepärast kõik tema sõbrad ta maha on jätnud. Mägi ühes oma naisega kannatab puudust, aga ta ei võta omalt äialt midagi vastu, sest et selle varandus ülekohtuselt kokku on aetud. Terve lootuse paneb Joonas Mägi oma teoksil oleva romani „Uue elu lävel“ peale,

mis nimeta kunsti ja kirjanduse ajakirja toimetusele läbi vaatamiseks on saadetud. Mägide juures elab naiskursuslane Asta, kelle vastu Joonas hingede suguluse taolist armastust tunneb ja kes Joonasele vaimliseks toeks on. Hiljemini ilmub näitelavale kunstnik Reimers, kes Frina (alias Phryne) nimelise maali läbi kuulsaks on saanud. Kunsti ja kirjanduse ajakirja programmi lastakse läbi lille paista, tõendatakse ainult, et see ultra-individualistiline, hedonistiline on; selle ajakirja edustajana lastakse elumaitseja Reimersi sellekohaste kõnedega ette astuda. Reimers nõuab, et Mägi oma novelli või romani ajakirja programmiga kokkukõllasse seaks; siis ilmuda töö ajakirjas ja Mägi võetavat ajakirja ringkonda vastu, mis sündmust ringkond linna lähedal kõrtsis joogipiduga pühitseb. Mägide juures tunneb Reimers Astas oma Phryne modelli ära, keda ta hiljemini veel linnas kokkusaamisemajas on trehvanud. Asta läheb ühes Reimersiga kõrtsi pidule ja kihvtitab enese seal ära. Vahepeal otsustab Mägi oma tööd mitte muuta, mille tagajärjeks töö mitte-ilmumine on. Mägi mõtleb kuhugile saarele, isa talu pidama minna, ka naine on sellega nõus. Seal tuleb Reimers Asta surma teatega.

Autor on nähtavasti midagi mõjuvat ja ühtlasi ka modernni luua tahtnud, kuid kõik jääb nii jõutumaks, paberiseks. Kui draama läbi oled lugenud, ei saa enesele ühtegi kuju näitelavalise elavusega ette kujutada, siin puuduvad peaaegu kõikide kujude juures need lähtekohad, mis näitlejale vähegi kunsti-tõeliku ja ühtlase kuju loomise võimaldaksid. Kõik on katkeline, tükeldatud, iseäranis, mis tegelaste iseloomusse puutub. Joonas Mägi, see ajakirjanduslik Orlando furioso, on vägev olnud, aga — minevikus, näitelaval näeme ainult tema väiklust, kuid siiski näikse autor meid Mägi hingelise suuruse sisse uskuma panna tahtvat. Draama aga sünnitab Mägi hinges küsimus: kas võetakse töö ajakirja vastu või ei? Oieti sünnib terve tegevus näitelava järga: Reimersi kuulsus, ajakirja ringkond oma programmiga, kokkusaamisemaja, kus Asta käib, kõrts, kus pidutsetakse ja kus Asta enese kihvtitab. Kõigist neist asjadest kõneldakse Mägide korteris. Kuid ka sellega võiks leppida, kui autor oma 100 leheküljelise draamaga, millel vaatuste ja etteastete jäotus puudub, midagi à la M. Maeterlinck luua oleks suutnud, kus näitelava ainult nende sündmuste, mille tegevusepaik väljaspool on, resonatoriks jääb; kus näitelava üksi nende sündmuste refleksid ette toob. Puudub ka see, nii et muud ei leidu kui dialoog. Kõige selle tõttu jääb arusaamatumaks, miks autor oma

töö draamaks on ristunud, kuna see ometi dialoogides novell on.

Eelpool oli juba tähendatud, et Mägi iseloomu kehas-tamiseks näitlejal igasugused lähtekohad puuduvad. See-sama maksab ka teiste tegelaste kohta: kõikide iseloo-mud, — kui neist ülepea kõnelda võib, — on segased, tumedad, üleüldistes, õigegi üleüldistes joontes võetud. Arvan mitte just eksivat, kui kahvatuse üheks põhjuseks teema aktuaalsust ja realse elu piiridest lahkumist loen. Olgugi, et ma sellest kaugel olen, et mõnda kunstitööd, pealegi dramaatilist sellega hindama hakata, kas ta realsele elule vastab, siiski ei või tähendamata jätta, et ka Heino Anto juures see meie kirjanikkudele omane joon nähtavale tuleb, et Eesti kirjanikud seal põhja jalgade alt kaotavad, kus realses elus modellid puuduvad, et nad seal, kus vastav elu-tõelikkus puudub, ühtegi kunsti tõe luua ei suuda. Kui näituseks kunstnik Reimersi näitelavale tuua, võiks enam, kui kindel olla, et ka meie paremad näitlejad temast täit inimest ei suudaks luua: ühe käes kujuneks kari-katur, teisel pateetiline kloun ja kolmandal petis. Süüd-lane aga ei oleks näitleja, kes käesoleval korral seda järel looma peab, mis olemasgi ei ole.

Terve see draama tuletas mulle vähe G. Hauptmanni „Üksikuid inimesi“ meele: nii siin kui seal mees ja naine, kes üksteisele hingeliselt võõrad on ja kelle vahele kolmas, nii siin kui seal naisüliõpilane, astub, ja mehe enese külge köidab. Ja selle põhja peal sünnib siis draama. Kuid Hauptmann laseb vastaolusid näha, Anto aga jutustab meile mingisugustest konfliktidest, mis kunagi kusagil on sündinud ja mis pealegi veel nii ütlemata suured on olnud. Aga meie ei usu seda, ei suuda seda paljaste sõnade järele uskuda.

Kõige kunsti-tõelisem kuju on naisüliõpilane Asta, kuid ainult seni, kui ta elab ja ma julgen arvata, et ta praegugi veel lõbusalt elab: see, et kirjanik ta sundis enese ära kihvtitama, on ainult silmamoondus. Terve esimese poole draamast näeme meie enesega rahulolevat neiut, kellele tema minevik südamepiina ei valmista, — vähemalt ei näe meie seda, — kes siis küll ära kokkub, kui Reimers ta kodanlikus elus ära tunneb, aga sarnased pealvee-ujujud naesed, — sarnasena kujuneb Asta meile autori sõnade järele, — ei hakka ennast ära kihvtitama, nad teevad, kui minevik rohkem kui soovitatavalt avalikuks tuleb, küll ilusaid sõnu ja vahetavad — elukoha.

Mägi naine on veel kahvatum, kui seda varjukujuid harilikult on.

Siiski tundub midagi dramaatilist, kuigi see ehk täitsa juhuline element on, selles draamas. Linnast väljas, üksik suvemaja, hiline sügis, üksik igatsev mehe-hing, kes hingeliselt võõra naisega seotud on, siis see kolmas, rohkem mehe fantasia kuju, kui selle kehastus. Kas ei ole selles juba draama kava? Mis sellest, et G. Hauptmann sellesse luukeresse korra juba kunsti hinge on puhunud! Suurt, võimukat hinge pole ka tema neile kujudele anda suutnud. Veel vähem on seda aga Heino Anto teha suutnud.

Ka „Uue elu lävel“ lõpeb nagu läinud aasta esimehegi töö „Villem Elgas“ väljarändamisega — looduse sülle: Mägi läheb maale oma isa talukohta pidama, vähemalt lubab seda teha. Nii siis: tagasi maa juure. Veel enne, kui linnas on jõutud ennast vähegi akklimatiseerida.

Igatahes huvitav omast kohast siiski. Nende ridade kirjutaja on varemini kusgi arvamise avaldanud, et 1905 aastaga meie kirjanduses ka selle poolest pööre sündis, et maa-elanik oma valitseva seisukoha linnalase kätte annab. Mis jälle seda tunnistab, et meie kultuurilisemad ja pea huvid linnaga seotud on, et juhtivaks klassiks linna kodanikud saavad, et ka meie edenemine linnade poole läheb. Ja kas ei ole igasugused Villem Elgased, Joonas Mägid jne. need ülemineku ajajärgu inimesed, kes mõlemil pool, nii maal kui linnas kindla pinna jalgade alt on kaotanud?

Kas ei ole see vaimlise koonduuse-koha maalt linna üleviimine ühtlasi meie Elgaste tekkimise majanduslik ja ühiseluline pind?

Lõpuks tulen veel ühe asjaolu juure, mis kõige suurema puudusena läinud aastal ilmunud tööde juures valitseb. Näib, nagu oleksivad kõik meie kirjanikud selle poolest ühel nõul: kirjanikul ei ole vaja seda keelt mõista, milles ta kirjutada mõtleb. Mitte ükski Eesti keele grammatika mitte-tundmisega ei võistle autorid üksteisega, vaid neil puudub nähtavasti ka kõige elementarsem arusaamine selle kohta, milles Eesti keel teistest keeltest lahku läheb. Terved laused on Vene või Saksa keele järele painutatud, või täitsa rikutud keelelise tundega inimeste sünnitatud monstrumid, või jälle tarvitatakse valesid provintzialismusi. Käesolevas ülevaates kõnealiolevatest raamatutest ei ole mul praegu ainult kolme („Villem Elgas“, „Aastate pärast“ ja „Väiksed

pildid Eestist“) käepärast, kuid mäletan, et ka neis vigadest puudus ei olnud. Teistest raamatutest leiduvatest rohkestest vigadest järgnegu mõned näitused: infinitivi tarvitamine partitivi asemel on pea kõikide juures ette tulev viga, „arvavad olema“ (*pro*: olevat), („Viirastused“ lhk. 6), paistis... iseäralikum olema (*pro*: olevat), („Eluradadelt“, lhk. 10), senini (*pro*: seni), lõpp **ni** on siin asjata korratud, see viga on meil juba koguni sisse juurdunud, nii et ka paljud ajalehed, näituseks „Postimees“, järjekindlalt seda valemormi tarvitavad. Lõpp **ta**'s muutub **a u**'ks, kui selle lõpuga sõna muudetak. Nii ootamata, aga ootamatult (kuid mitte ootamatalt), jäljeta, aga jäljetult. See seadus on kõigile arvustatud raamatute autoritele tundmata.

Heina sadude (*pro*: saadude, „Elut. avaldused“, lhk. 66.).

K. Rumori „Säased tormis“ leiame järgmisi suuremaid vigu: „Hulkadele kõdistatakse kiimalisi instinktisid“ (*pro*: Kõdistatakse hulkade kiimalisi instinktisid, lhk. 9), sarnadusest (*pro*: sarnasusest, lhk. 12). „Kuid pea auras ka sabagi ära“ (**ka** ehk **gi** ära jätta, sest et nad oma tähenduse poolest üks ja sama on, lhk. 37), „Ära häbemataks saa“ (germanismus, eestlane ütleb: „Ära häbematuks mine“, lhk. 55), niisama on ka järgmine lause germanismus: „Perenaisel sai temast kahju“ (*pro*: Perenaisel hakkas temast kahju, lhk. 66), üliträgulist (*pro*: ülitraagilist, lhk. 89), muikasivad (*pro*: muigasivad, lhk. 95), „lainete sees mõlasivad voolust lakutavad kehad“ (kui seda mitte just peenetundelist lakkumise võrdlust tarvitada, siis juba: „lainete sees mõlasivad kehad, mis vool lakkus“, kuna „voolust lakutavad“ germanismus on, lhk. 100), karglav (*pro*: karglev, lhk. 107), sisimine (*pro*: sisemine, lhk. 119), kõrssi (*pro*: kõrsi, lhk. 120).

Ühes nimesõnaga tuleks ka selle juure kuuluv omadussõna muuta, nii siis „tähtsatena novatoritena (mitte aga: tähtsate novatoritena, lhk. 13). K. Rumor on aga selles ebajärjekindel, korra muudab ta omadussõna, teise korra aga üksi nimesõna. Alalist (*pro*: alalist, lhk. 15). Aesõnu **tema** (ta) ja **see** tuleks esimest elavate, teist elutute asjade, olevuste tähendamiseks tarvitada, siin aga ei tee suurem hulk kirjanikka mingisugust vahet, nii siis: „Loodi plaan, vaieldi ja otsustati see (mitte: teda, ei ka: seda) toime saata“, lhk. 15), „Silmadeni ta ei ulatanud“ (*pro*: Silmadeni see ei ulatanud, lhk. 54). Lhk. 8 tarvitab K. Rumor „kahetsus“, aga lhk. 110 leiame „kahjatsus“.

Heino Anto juures leiame Tallinna provintσιαalismusi revalismusi: söömatoast (*pro*: söögitoast, lhk. 44), kõrge aja taga (*pro*: kõrge aia taga, lhk. 50), „Sääl võid midagi üleelada — midagi luua!“ (*pro*: mõndagi üle elada — mõndagi luua! lhk. 59), korra nimetab autori Reimersi tööd Frina (lhk. 60), teisel jälle Phryne (lhk. 67). [Möödamannes olgu tähendatud, et sellenimelise tööga mõne aastae est ka Vene kunstnik Porfirov kära sünnitas, Heimo Anto järele omandas siis ka Eesti kunstnik Reimers Peterburis samanimelise tööga laialise kuulsuse. Missugune Frinade ohtrus!] Valesti on järgmises lauses „Noor-Eesti“ ringkonna poolt tarvitusele võetud sõna **oletama** tarvitatud: „Toimetus oletab ühel meelel Teie töö kunstiväärtust“ (lhk. 61). (Kui terve toimetus ühel meelel mõne töö kunstiväärtusesse usub, siis ei oleta sama toimetus midagi enam, vaid tunnistab selle töö kunstiväärtust). Lõpp **gi** ei võta enam mingisugusid lõppusid, nii siis mingi (aga mitte migit, lhk. 61).

Need on vähesed näitused vigade rohkest hulgast. Katsusin lugedes kõiki vigu pliiatsiga ära tähendada, mille tagajärjeks see oli, et mõne autori raamatu leheküljel kuni 10 viga leidus; kui sinna juure veel ohtraid trükivigu arvata, siis sai lehekülge kirjum, kui hästi laotud esimene trükiparandus. Vigadest vaikides mööda minna oleks ülekohus: meil, kus huvitus keele vastu võrdlemisi nõrk on, peaks iseäranis noorte autorite tööde arvustamisel kirjan duslik-kunstilisele kriitikale tingimata filoloogiline kriitika järgnema, et algajad autorid juba aegsasti ennast keele küsimustega tutvustaksid, vähemalt sel möödulgi, et nad oma emakeele iseteadvalt mõistaksid tarvitada. Lugejad ja arvustus on õigustatud nõudma, et autorid seda keelt ometi tunneksid, milles nad kirjutada tahavad. Vigane keel võib iseteadlikult lugejalt mõne raamatu esteetilise maitsemise tervelt hävitada. Meie kirjamehed on aga seni just kõige vähem kirja-mehed olnud.

Raske on enesele ette kujutada, kui lohakad ja hoolimata autorid ise omade tööde vastu on. Selle väite tõenduseks olgu järgmised näitused: K. Kotsar kõneleb neljal leheküljel sulasest Tõnisest, viiendal leheküljel aga nimetab autor sulast Martiniks, et järgnevatel lehekülgedel jällegi Tõnisest kõneleda („Heinaajal“). Sama autor kõneleb 9 lehekülge ja ka X-dal Karli rabelemisest, siis korraga Pauli rabelemistest, edasi aga jälle Karli rabelemistest („Rabelemine“). Heino Anto vahetab Elfride ja Asta dialogid ära: Elfride (*pro*: Asta, lhk. 25, 5 rida alt).

Lõpetan oma kurva, ühtlasi ka arvustaja igava kohustuse. Veel täbaram aga on nende seisukord, kes läinud aastal ilmunud ilukirjanduslike toodete eest auhindasid peavad jägama, otse traagi-komiline. Aga üks või ka käesoleval aastal ergutada ja kui paremate tööde autorid ergutamise osaliseks saavad, siis ei tohiks K. Rumorist mööda minna.

Bernhard Linde.

Germani ja Romani kultur.

Rahvatõugude (raassi) küsimus on viimasel ajal õige elavaks saanud ja huvitus tõu psychologia iseäralduste kohta kasvanud. Seda tunnistab ka üleüldine raaside kongress, mis mineval aastal Londonis peeti ja kus väga eriliste tõugude edustajad koos olid, europlasest peale kuni neegrini. See on ka arusaadav. Ühelt poolt moodustuvad (kujunevad) geografilise ja iseäranis riiklik-rahvusliku eralduse tõttu üksikud raassid ehk raaside alajaotused (rahvused) ikka kindlamateks ja eristatumateks (differenteeritumateks) kulturi üksusteks, millel on oma enam vähem isesugune kulturi tüüpus kõigis selle eri avaldustes, nagu kirjanduses, kunstis, moralis, isegi teaduses; teiselt poolt aga sünnitavad ikka täienevad ja tihenevad läbikäimise vahendid alati sagenevat ja üleüldisemat kokkupuutumist nende eri raassiüksuste vahel. Sellest võimalus ja huvitus üksteist tähele panna, endid üksteisega võrrelda ja erinemisi (lahkuminekuid) konstateerida. Ja need erinemised on tõesti olemas ning neil on tähtsus, suurem kui mõned tahavad mõõndada. Mitmete rahvuste ajaloolised saatused on suurel määral raassiliste omaduste ja tõupsychologia läbi seletatavad. Ja võib praegu ütelda, et *ceteris paribus*¹⁾ raass ühe inimliku ühiskonna ajaloo ära määrab. Seda ignoreerivad omas ühekülgsuses meie marxistid ja ajaloolised materialistid, kes inimliku ühiskonna evolutsionis (edenemises) produktioni viisi ja varandusliste klasside vahekordi ainsana mõduandva tegurina tunnustavad (mis iseenesest küll üks genialsematest leidustest on, mis XIX aastasada ideede alal on korda saatnud). See on aga ühekülgne ja liialdatud. Sest

1) Ladina keelest, loe: keeteriis paribus (rõhk mõsemal sõnal esimesel silbil) tähendab: kui muud tingimised ehk omadused ühesugused on.

nagu üksikud inimesed samades majanduslistes oludes ühesuguseid tagajärgi ei anna, nii ka rahvad, raassilised rühmad. Keskmise tüüpuse sisemised omadused, temperament, tugevam ehk nõrgem töö- ja tahtejõud, suurem ehk vähem mõistus, elavam ja impusiivsem ehk kinnisem ja rahulikum iseloom etendavad märksat osa. Nad loovad osalt selle moralse õhkkonna, mis kumbed ära määravad ja kus iga üksik oma kasvatuse saab. Ja see mõjub osalt omast kohast ka majanduslise edenemise peale. Nii ei oleks inglaste tööstus ja kaubandus mitte oma praegusele hiilgavale järjele tõusnud, kui sel rahval mitte talle iseloomulisi hingelisi omadusi ei oleks, vaid selle asemel — näituseks venelase iseloom. Need tõulised omadused on aastatuhandete eest mitmesugustel mõjudel moodustunud ja on sadade sugupõlvete kestes nii visaks, nii sitkeks kasvanud, et neid pärastpoolsed olukorrad (näit.: majanduslikud) muutused mitte nii kergesti ei jaksa teisendada. Inglasi võib majandusliku seisukorra samasus nii sama vähe prantslaseks muuta, kui sama toit kassi koeraks ja sama karjamaa lehmaks lamba. Ja miks surevad prantslased välja, miks on nende politika, nende valitsuslised olud nii viletsad, hoolimata vanast ja kõrgest kultuurast, hoolimata vabariigist? Mitte majandusline kord ei ole selles süüdi, vaid tõug. Selle järele otsustades võib kindlasti oletada, et ka Venemaal olud palju ei muutu ega parane, kui ka vabariik tuleks. Saaks ikkagi sama favoritismuse, sama „tshinovnitschestvo“ sama „kantseljarschtshina“, sama meeleheavõtmine, sama riigiraha „üelöömine“ olema. See on tõug!

Raassi läbi on seletatav ka see silmapaistev vahe, mis Põhja- ja Lõuna Europa rahvaste nende eri avaldustes eraldab, mis n. n. Romani ja Germani kulturi vahel valitseb. Romani kulturi edustavad itallased, hispanlased, kõige hiilgavamalt ja iseloomulikumalt aga prantslased, kuna Germani kulturi all Germani rahvastele, sakslastele, daanlastele, norralastele ja rootslastele omast kultuurilist füsiognomiat mõeldakse. Viimase veidi eriliseks ja iseseisvaks haruks tuleb Angel-Saksi kulturi pidada, mille inglased on loonud ja mis nende läbi ka Põhja-Amerikas ja Austraalias kodune on.

Ka meilgi on Romani kulturi küsimus „Noor-Eesti“ läbi ja nimelt Prantsuse mõju puhul natuke päevakorralt tulnud; seda on ajalehtedes puudutatud, ühelt poolt soovitates ja ülistades, teiselt poolt laites ja tema eest hoiatadesgi. Arvan sellépärast, et meile mitte üsna ilma huvituseta ei oleks järgmises kirjutuses krahv Hermann

Keyserling'i sellekohast kirjutust „Germani ja Romani kultur“¹⁾ mõnede lühendustega eestikeelsena tõlkena avaldada. Kuigi kõigi seal ettetoodud mõtete ja vaadetega mitte täitsa nõus ei saa olla, siiski pakub see palju huvitavaid vaatepunktsid ja tähelepanekuid ning teravameelsid järeldusi, mis mõtlema panevalt mõjuvad. Ja vahest äratab see ka suuremat interessi ja arusaamist raassi propleemide kohta, kui meil seda tänini on üles näidatud. Ja meile oleks see iseäranis vaja, kes me nii mitme rahva tõu seas elame ning keda nii eriliste kultuuride vahel kistakse ja käristatakse.

Alguses tähendab Keyserling selle nähtuse peale, et üksnes kaugemalt, üleüldisemalt seisupunktilt vaadates raaside ja rahvaste erilised jumed silma paistavad. Hiinlastele on Europa rahvaste kultur midagi väga ühtlast ja homogeenist, kuna europlane ise eri rahvaste kultuurilisi vahesid märkab. Prantslane ise leiab suuri lahkuminekuid lõuna ja põhja prantslase, normandlase ja gaskonlase iseloomus; väljaspoolt, kaugemalt tähele panduna kujunevad need eritüüpused siiski milleksigi ühiseks, kogupildiks, milles me keskmise prantslase iseloomu näeme. See on sama nähtus, kui võõras leiab vennad kuni äravahetamiseni ühte nägu olevat, kuna nad ise ainult erinemisi märkavad, mis vahel leppimatuiks vaenlusteks põhjust annavad. Edasi avaldab autor huvitava väite; et Romani kultur mitte Ladina, s. o. vanade roomlaste oma otsekohene, vahenditu järg ei ole, vaid et see pigemini Germani kulturi vanem, küpsem, iseloomulisemaks edenenuk on. See on moodustunud amalgameerides, ühendades, sulatades erilisi elementisid, Rooma, Keldi, Germani, Italia, Iberia algupära, ja on oma lõpuliku, iseloomuliku kuju alles keskaja lõpu poole, renessansi aegu saavutanud. Dante ei ole sellepärast mitte „romanlane“, vaid temas lasevad endid roomlase, Gooti hortsogi ja suure Italia paavsti elemendid märgata. Mõlemid kulturasid teineteisega võrraldes leiab Keyserling, et „romanlastel“ vormi ja välimuse instinkt enam arenenuk on; kuid ka sakslane saavat viimati nii kaugele, et ta selgemalt mõtlema ja oma mõtteid selgemalt avaldama hakkab, seda enam, et üks teine puhtalt Germani rahvas, inglased, selle omal viisil on saavutanud. „Inglise vaim, mis mitte nii kaua aja eest alles segane ja aitumatu küllalt oli, võib nüüd selguse eeskujuna esineda, ja mis Inglise elusse puurtub, siis esitab see nii täielikku elustiili ilmet, et mingi-

1) Germanische und Romanische Kultur. Vom Grafen Hermann Keyserling. Baltische Monatshefte, Januar 1911.

sugune edenemine selles sihis Inglise ikkagi piiratud raasimomadusi silmas pidades vaevalt tõenäolik ja mõeldav on“.

Kui sakslane, — jätkan Keyserlingi esitust siit peale sõna sõnalt — prantslasega olgugi, väga lähedalt, tuttavaks on saanud, kui need ka teineteist väga hästi tunnevad ja mõistavad, saab siiski üks punkt olema, kus vastastikune arusaamine lõppeks, ja see nii järsku ja nii põhjalikult, et koguni pealiskaudistele vaatajatele mingi iseäralik nähtus iseteadvaks saab“. Mis võiks selle mitte-arusaamise põhjuseks olla? — Kui ette tuua üksteisele vastu käivaid eelarvamisi, füsioloogilisi antipatiasid, erineva isikliku vaimulaadi, kasvatuselise ehk ümbruse läbi tingitud lahkuminekuid, siis satutakse koguni kõrvale: kõigis neis välise pinna küsimustes on arusaamine võimalik, aga olulise asi jääb siiski puudu. Vastastikune mitte-arusaamine juurdub sügavamale. Kus sakslane sügavaks saab, võib prantslane harva sammu pidada, ja kus prantslane väitab oma kõige sügavama välja ütlevat, seal ei jäksa sakslane seda sügavust mõista. Siin võiks olla, et roomanlasel puudub see elav sügavus, kus germanlane oma põhja leiab, ja seda on ka sagedasti väidetud. Aga, nagu mulle näib, ekslikult. Lahkumineku ja ebakokkukõla põhjendab tõe poolest selle peal, et sisemine elu, mis mõlemil vahest samal määral on olemas, kummasgi end erilisel, koguni vastakasel kombel väljendab.

Scheemad on teatavasti ikka väärad (võltsid), ja hari-likult antiteesid vägistavad tõe, juba sellegi pärast, et tõelisus ialgi nii teraval kujul ei esine, kui seda aimelik mõtlemine sooviks — ja siiski ei arva ma tõeist mitte kaugel olevat, kui katsun selle lahkumineku järgmiselt ära määrata: germanlase vaimlik elu on oluliselt sissepoole pöördunud, romanlase oma väljaspoole välja särav; see sihivahe on õigusepoolest ka teiste lahkuminekute tingivaks põhjuseks.

Kujutagem endile ette: kaks inimest erinevad ülemal esitatud mõttes — kuidas väljendab ennast see lahkuminek? — (Iseenesest mõista on meil siin ainult jämedalt schematilise skizziga tegemist, mis põhjusomadusi just selle läbi selgemaks teeb, et ta neid liialdab). — Enesesse pöördunud inimene elab oma olémuse algpõhjas; uskujana seisab ta isiklikus vahekorras Jumalaga, filosofina heitleb ta äärmiste olemisprobleemidega, armastajana on ta idealist ja peaaegu ihata, sest et ta hinge enam tundmus ise kui selle objekt valdab, ja kunstnikuna on talle sisu tähtsam kui kõik väljendusevormid. Tal on elav ja rikas sisemine elu, kuid ta hädaoht ja piir saavad olema unistavus ja fantastika. Unistavus, sest et hinge vallas kõik äärjooned liig

kergesti uduseks lähevad, fantastika, sest et sel alal õige raske on tõelisust meelekujutusest eraldada. — See aga, kelle vaimne elu sama sügav olles on väljaspoole särav, esineb oluliselt teisesugusena. Teadlikuna saab ta üksnes nähtuses elama, sest temale on sügavus ainult sel määral olemas, kuidas see end välimiselt avaldab, mis muidugi ainult pinnal võib sündida, ja ainult konkretlikus väljenduses võib ta seda mõista. Sellepärast avaldab ta usulikkus end peaasjalikult tegelikult, põhusmõttelises ükskõiksuses teoreetiliste juurdlemiste kohta; filosofina on ta enam vahendiline kui vahenditu — samal kombel, mil ta teisigi asju ajab, armastajana on ta realist, enam kehalik kui idealne, vähem tundeid maitsev kui realseid eesmärkisid taotlev, ja kunstnikuna viimaks välise vormi meister ja võimetu aru saama, mis sisu väljendusevormist rippumatuna ülepea on ja tähendab. Ta avaldab end välise nähtusena ikka täielikult, aga ta varjukülg saab olema pealiskaudsus, formalismus ja positivismus — s. o. meelekujutuse nappus. Pealiskaudsus, sest et see, kes kõik pinnale toob, viimati sügavuse ära unustab, kust ta välja läks; formalismus, sest et formalne meisterlikkus kergesti veetleb vormis ta iseenese eesmärki nägema: meelekujutuse nappus viimati, sest et liig teravasti nähtud väline maailm lõpuks kiduma paneb ja lämmatab sisemise maailma. Kes kõike märkab, ei pane viimati midagi tähele. — See vaba konstruktsion, mis siin esitan, näib mulle hea scheema Germani ja Romani vaimu tõsise vahekorra arusaamiseks pakkuvat. Muidugi võib niisugustest massivõrdlustest järelduv keskmine, läbilõiguline pilt küsimusesse tulla, sest suured vaimud purustavad peaaegu ikka oma rahvuse raamid, ja kui ka neid mitte arvesse võtta, leidub ikka üksikuid, kellede kohta üldine karakteristika ei sobi. Muidugi tingivad eri sihid, milledes ühesugune ehk ühesuuruseks peetud elujõud liigub, olulisi ja ülesildamatuid vahesid: nii ei või prantslane mystikuna, filosofina ja luuletajana sügavamas mõttes iialgi seda olla, mis Germani tõu võsa, kuna viimasele raskesti korda läheb kujutavana kunstnikuna, arvustajana, estetikuna ja ühiskondlikus elus esimese vääriliseks saada. Muidugi avaldub — inimliku loomu päris traagilikul ebatäiusel ja ta saatuslikul (fatalisel) kalduvusel pigemini halba kui head pärandada ja edasi jätkata — ühe organisatsiooni karakter sagedamini puudulikus kui täiuses: nõnda ei või ühtegi kahtlust olla, et väga suur osa prantslasi fantasia puudust, tundekuivust ja labasust põeb, kuna valdav enamus sakslasi võõrale õigusega enam oma raskepärasuse, õõnsa ideo-

logia, ebatäsmalise mõtlemise ja kogu oma elu kulturi puuduse läbi silma paistab kui oma heade omaduste läbi. Kuid kõige tähtsam on siin, et need puudused algupäraselt mingit olevuse viga ei tõenda, vaid ainult erinevat vaimu elu sihti. Tahaksin seda kohe äärmise näituse läbi täitsa selgeks teha: katolitsismus, mille tunnistajal kõige sügavamate probleemide käsitlemine ära võetud ja sellega keelatud on, on Romani usund (religion) *par excellence*; ma ei või endale ette kujutada, et ehtsed romanid eales vaimu poolest protestantideks võiksid saada. Miks? Sest et seepool katoliku usutunnistust usk end teos avaldab; üks dogma on tõsi mitte seda mööda, kui palju ta selleks tunnustatud, vaid kui palju teda elatakse, teos tõestatakse (tuletagem see mõtte meele, mida usulises elus sõnaga *pratiquer* ühendatakse), protestantismus selle vastu, sissepoole pöördunud vaimusihina, mõtleb usuga puhast usku ja tõega ehtset tõetundmist. Mõlema usundisüsteemi eeldused on radikaalselt erinevad: ei või aga vähematki kahtlust olla, et katoliiklaste keskel, kes meie mõistete järele väljakannatamatus orjuses elavad, veel sageli nii sügavalt religiooslikka vaimusid ette tuleb, missugused protestantide seas juba haruldased on ja ikka haruldasemaks jäävad. Samuti armastused: Romani erotika realismusel, jah päris positivismusel on germanlase kohta kergesti midagi äratõukavat, ja ta on loomulikult kalduv esimese juures tundmuse sügavust eitama. Väga ülekohtuselt: Germani seisukohalt puudub sügavus tõepoolest, sakslane, kes end Prantsuse Romani kangelasena üleval peab, on harva enam kui seda, mis ta näitab olevat, romanlaste juures aga tuleb realses just idealne väljendatuks ja võib ainult nõnda end väljendada. Siin on meelte rõõmul mõeldavalt sügav tagapõhi või vähemalt võib olla. Ei, asjaolud on nii: igaüks neist mõlemist inimesetõugudest lahendab samasuguseid probleemisid, ühesuguse täiusega, kuid kumbki oma eri kombel.

Käändigem nüüd vaatlema seda erilist väljendusemoodu, milles algupäraselt sarnane ühelt poolt germanlase juures, teiselt poolt romanlaste juures avaldub. Ma tähendasin juba selle peale, et vaimusihhi erilisus väga suuri lahkuminekuid mitte üksi aktuaalses väljenduses ei tingi, vaid ka väljenduse võimalustes. Romani eluintensiteedi väljasärav iseloom ja selle lähem tagajärg, oluline tähtsus, mille vorm omandab, tingivad, et elu ja kunsti vormiline külg Romani maades otsekui iseenesest täiuse saavutab, mis germanlaste juures igatahes erandlike annete abil ehk

distsipliini raske rõhumise varal võimalik on. Samuti järel­dub Romani vaimu keskpagevast sihist nagu iseenesest, et seal tähelepanemine, kritika ja analüüsi võime suurt rolli mängivad ja selle läbi ka nii kõrge väljahirimise saavutavad, kui ainult harukordadel Germani maades. Sellest need imeilusad, võrdlematud mälestusmärgid, mis Romani vaim endale kujutavis kunstides on üles seadnud, ta saavutamatu elukunst, ta eksimatu maitse. Kuid samase paratamatusega järel­dub Romani põhjus­karakteri definitsionist, et ta seal, kus küsimus on sisemise maailma vahenditust väljendusest, mitte ta kehastusest välises nähtuses; germanlase eest taganema peab. Hinge sügavamast olevust ei ole mingi kunst nii jäksanud väljendada kui Saksa muusika, kõige suuremad mõtlejad on ikkagi Saksamaa tootanud, ja ei ole ühtegi Romani luuletajat, keda luule sisuliku väärtuse poolest mitte üksi Shakespeare'i, vaid koguni ühe Shelley'ga võrrelda võiks. Sest puhtas luules kuulub pärg kahtlemata Inglismaale. Eristatum (differentseeritum) keel võimaldab seal Germani hingele, paremini kui sakslaste juures, oma täit rikkust esile tuua. — Kas ei laseks end nüüd mitte, nende lahkuminekute põhjal väljenduse võimalustes, täpi­pealne formul leida, mis mõlema kultura olulise omaduse, kui võimalik, ühe sõnaga ära ütleks? Sest täitsa selgeks saab ainult see, mida võib lihtsalt, ilma kõverduseta välja ütelda. Mulle näib, et mitte raske ei ole seda formulit leida. Germani kultur on oluliselt ettekujutuse võime kultur, Romani kultur tõelisuse (realiteedi) tunde oma. Ma tean küll, et mitte igalpool kerge piiri ei ole tõmmata fantasia ja empirilise nägemuse vahele, ja kui formulit liig surutakse, siis läheb ta kahtlemata vää­raks (võltsiks). Kuid tarvitatagu teda teejuhina ja sümbolina suurte joonte jaoks, siis on ta täitsa õige. Kõige suurem, mis germanlased on korda saatnud, see, milles nad saavutamatud on, oli ikka meis oleva salapäraselt loova olevuse väljendus, see, mida välised meeled ega mõistus mitte enam ei jaksa käsitada. Need olid truuduse ja sõnakuulmise voo­rused, see oli usk, mis mägesid paigast tõstab, see oli filosoфия, mis piirid loob, ja muusika, mis seda avaldab, mida ühedki sõnad välja ei ütle. Selle poolest ei või end nendega ükski elav rahvas võrrelda. Kus aga tõelisusega, meelte, mõistuse, tõelise elu kulturiga tegemist on, seal seisab germanlane romanlusest järel. Mulle tuuakse vahest Inglismaa ette Germani tõelisusekulturi tõendamiseks: täitsa õiguse­ta. Just Inglise kultur on kõige puhtama fantasia kultur. Seal ei tehta politikat mitte abstraktiliste institutsio-

nide läbi, nagu Prantsusemaal, seal läheb üksiku tahtmine vabalt oma teed. On vaevalt kirjutatud seadusi, ei ole tardunud vormisid: selle rahva reguleeritud elu on kõige kõrgemal kraadil haritud sisemise elu väljendus. Inglismaal on ebatõenäitlik tõeks saanud, et tänu eetilisele individuumile, mis ühtlasi ka meelekujutuslik on, äärmisele läbiharitusele, riiklik organisatsioon võimalikuks on saanud, mis esimesel silmapilgul näib iga ettekujutuse võime eitamine ja kõige abstraktlikuma aatlemise väljendus olevat.

Germani ja Romani kultuuril on kummalgi oma eri algupära, nad taotlevad eri sihtisid ja saavutavad seda mööda ka eri eesmärkisid. Sellest järgneb juba *a priori*, et ühe võimalused teisele võimatused peavad olema, seda tarvitseb vaevalt kogemuse teel õpetada. Ja ometi on sellest harva aru saadud. Liiatigi peeti Prantsuse kulturi niisuguseks, mida ilma suurema vaevata võis omandada. Midagi vääremat kui see; Prantsuse kultuur on iseloomulikult natsionalne, ja seda võõram on ta meile s. o. sakslastele tööpoolest, mida arusaadavam ta näitab. Venelased oma suure kergusega võõraste keelte omandamises tarvitavad iseäraliku armastusega Prantsuse keelt ja lõikavad sellega koguni kirjanduslisi loorberisi: ei ole aga Prantsuse vaimu tõsisele tundjale midagi jäledamat, kui see Prantsuse kirjandus, mis ldast tuleb. Sest olgugi, et siin välimus näib täielikult jäljendatud, on sisemine karakter vaevalt kunagi ligilähedaltki kätte saadud. See on ju ka hoopis võimatu. Keel on elu elav väljendus — ja igaüks elab ainult sisemist elu —, ühe rahva kultuur tähendab vajalist jaamavahet ta elavas arenemises sisemise seaduse mõjul, ja elu ei või mitte väljaspoolt omandada. Igale inimesele nagu igale rahvale on ta vaimuomaduste ja pärimuste läbi piirid pandud, üle mille ta ei või astuda ilma sellega oma paremat vara kaalu pääle panemata. Oleks ju väga ilus, kui inimene empirilise olevusena midagi piiritut oleks, sest ühelt poolt ongi looduses seatud piiride äravõitmine see ideal, mida igaüks meist peab taotlema. Iga sügavam vaim on sellest kannatanud, et ta ainult individuum on ja et ta mitte ei või inimsuseks laieneda ja süveneda. Nõnda püüab ta ka oma rahvusliku karakteri raamidest välja, sest ka see on piiratud organismus. Ükski rahvas ei ole kunagi inimsuse ideali kehanud, ükski ei tee seda praegu ja keegi ei saa seda eales tegema. Sellepärast ei ole midagi rikkumat, arenemist takistavat, kui edvistamine rahva ehk isiku piiridega. See ei muuda aga midagi selles, et me nende piiridega peame rehkendama, sest ainult seespool

neid võime lõpmatud olla, samati nagu raudterong ainult rööbaste pääl ja tõttu, mis teda nagu valtside vahel peavad, kõik kaugused võib ära võita. Oma geografilise ja ajaloolise tingituse ja piiratuse nahast ei pääse keegi välja. Ainult seespool neid piirisid, nii kitsad kui nad ka on, võib ta täieliku kuju saada. Ei ole mitte juhus, et Venemaa suuremad vaimud erandita kõik, (ma ütleksin „paljud“) Lääne-Europa tsivilisatsiooni vaenlased ja fanatilised rahvuslased olid, ja see oli koguni sügava arusaamise tunnusmärk, et suur Tolstoi, kui ta venelast kiitis, sellega ikka harimatut, võltsimatut talupoega mõtles: Lääne kultuur, mille ta omal ajal vägivaldselt omandas, on venelasele midagi võõrast, tema täiuse ideal — ja määratud võimalused uinuvad ta hinges — on teises sihis, mis rahvana alles leidma peab. Ei ole kahtlust, et Saksa kirjandus alles sellest silmapilgust algas, mil ta end julges vabastada, klassiliku ja Prantsuse mõju autoriteedist, ja lõpeks on kultuuriliselt täitsa õigustatud, et Inglismaa oma sügavama olevuse nii armukadedalt mannermaa eest kinni paneb. Tõsine kultuur on ainult omapärasuses võimalik. See käib ka meie kohta, me suure Germani äärmised eelvahid. Ja käib ka meie kohta kitsamates piirides kui suure Germani rahvaste kohta, ka sellepärast nimelt, et meie ajalugu eriline, piiratum on. Meie otsekohene tagapõhi ei ole mitte germansus ta laiemas mõttes, vaid see on kitsam, segilaadiline, niisugune nagu ajalugu ta on loonud. Sel põhjusel on meil raske kultuuriselt püsida, nii pea kui meie oma kitsast raamist välja astume. Me ei ole mitte väljaveo kaup. Mitte ainult, et me milgi tingimistel ei või roomlasteks saada, meie ei või ei Slaavi tõu raamides ega ka mitte Riigisaksa germansuses endale kahjuta elutseda. Et see nii on, sellest olete küll kõik teadlikud: venestanud baltlane esitab alati alaväärilisemat tüüpust. Ta ei ole mitte üksi tühisem kui baltlane, ta on ka tühisem kui venelane, sest tal puudub, pinna koguni samane (identiline) olles, viimase elav tagapõhi, ajaloo tagapõhi, mis üksi kõigele ilmuvale sügavusemõõdnud annab. Samati on lugu ka Saksa riigi raamiga: ka see on baltlasele võõras, mõneski tükis rõhuv. Et sellele mугaneda, peab ta lakkama baltlane olemast, ja kes mitte küllalt väljapaistev ja omapärane individuum ei ole, mis olemine kõige suurem vara on, see kaotab oma rahvusliku karakteriga parema osa oma olemusest. Ta esitab siis riigisakslase madalamat tüüpust, just samuti nagu ta venelasena on alaväärilisem venelane, — sest ka Riigisaksa tagapõhja ei või ta täitsa omaks teha,

sest tagapõhjad üleüldse ei ole mitte omandatavad, vaid päritavad. Ja päälegi on siiski mingi objektiivne väärtus Germani kulturi spetsifiliselt Balti kõrvalharus, väärtus, mille kaotust inimsusel tuleks kanda. Ainult baltlastele on see kultuur kohane, ainult siin võib ta kosuda. Nii viib ka puhtalt teoretilik, igast praktikast hoolimatu aatlemine äratundmisele, et meil baltlastel, kui me tahame kulturitegurina püsida, ainult üks üle jääb: truult maakamarast kinni hoida ja seda pärandust kaitsta ja edasi pärandada, mis me oma esiisadelt oleme saanud.

*

Nii kaugele Keyserling. Ja eks ole iseloomulikud ja mõtlema panevad need lõpusõnad ühe Balti krahvi poolt. Kas nad ei käi ka veel suuremal jõul meie kohta? Kui juba Balti sakslased oma nüüdistes oludes, ärakaduva vähemusena võõraste elementide seas tahavad püsida, kui palju siis meie! Kui nemad omäs kadumises inimsusele kahju näevad, kui palju enam siis meie, kes me oleme palju erilaadilisem tõug kui nemad! Ning selles ta väites, et teise rahvusesse siirdudes inimene oma iseloomust ja väärtusest mõndagi kaotab, on palju tõtt. Kes teise, iseäranis suurema, tugevama rahva sekka satub või temaga kokku puutub, langeb harilikult ta mõju alla. Ja see ümbrus, miljöö, kui seda veel austatakse, kui selles midagi kõrgemat, suuremat, paremat nähakse ja kui sellest realist kasu loodetakse, veetleb vastutamata jäljendamisele, mõjub suggereerivalt, teisendab inimest, muudab ta maitsed, ta moraali, ta kombes, sagedasti kogu ta oleku ja laadi. Inimestel on harilikult kole vähe iseseisvust. Suurem hulk teeb seda, mis ümbrus ees teeb ja mis moodis on. Seda võime meie siin ümberrahvustamise tallermaal igal sammul tähele panna. Balti-Saksa keelest ja vaimust osa saanud Eesti haritlane on teisesugune kui see ta suguvend, kes ainult Slaavi „kultura“ alt on läbi käinud. Oma elukutse seisukorra tõttu Balti sakslusele lähedal seisev luterlane pastor ei erine mitte üksi usuliste tõearvamiste poolest vaid kogu oma oleku poolest õigeusu preestrist, kes vaimlikus seminaris oma kasvatuse on saanud. Ja samuti ei lahuta mitte üksi univormi äraolek Tartus korporatsiooni elu elavat Eesti üliõpilast ta Neeva kaldal studeerivast kollegast. Viimasest liigist olen mõnda tunnud, kes nii hästi oma vaimliste harrastuste kui ka oma välise esinemise poolest olid imekspandaval määral Vene üliõpilasele sarnanenud. Ja see sarnasus avaldas end sagedasti otse äri-

taval kombel kõige vähemis asjus: kõnelemises, viisis, kõnekändudes, jututeemades, maneerides, liigutustes, koguni laulmise viisis ja selles, mida lauldi. Kuid kõigest hoolimata ei olda siiski täielik venelane. Keyserlingil on õigus: ollakse pealegi tühisem, alaväärtuslikum venelane. Püüd teisele sarnaneda, kartus teisesugune paista, seal juures siiski koopialise alaväärilisuse tunne, millest ei saa vabaneda, teeb inimese personalsuse kahvatuks, iseloomu- tuks, labastab ja demoraliseerib ta hinge. Eesti haritlasele ei jää sellepärast ka muud üle kui eestlasena püsida, oma- pärane, eestiline haritlase tüüpus luua. See on aga ainult Eesti kultuurimiljööös võimalik. Ja selle omapärase kulturi poole, mis mitte ei karda üksiku is asjus ka teistelt head ja kasulikku omandamast —, peame meiega püüdma, kui me rahvusena tahame püsida, kui me tahame endid õigus- tatud tunda sellena püsida.

Joh. Aawik.

Kodumaa muinasteadus¹⁾.

Mis võib tõendada seda, et meie maal inimesi on elanud, kaugetel eelajaloolistel aegadel, mille kohta meil muidu teated puuduvad? Kõigiti need vähesed asjad, mis meie maa tollea- gistest inimestest järele on jäänud, mis maa põue sattunud ja, mädanemise vastu kaitsetutena, sinna alale on jäänud, kuni teadusehimulised järeltulijad nad uuesti päevavalgele on too- nud. Kuna puu, mida kõikidel aegadel tarbeasjadeks on tar- vitatud, on võinud ära mädaneda, on luu ja kivi ajahambale vastapidev olnud. On nimelt aegu olnud, millal mingi metalli ei tuntud ja kus kivi seda osa täitis, mis nüüd nii tarviline ja meie tervele kulturile nii tähtis raud. Alles aastatuhandeid kestnud kivi tarvitamise järel on inimesel korda läinud loodu- ses võrdlemisi kergesti silmapistvat vaske leida, mida ta siis pärast on õppinud tina ja tsingiga segama, et terariistadele tarbelist kalgust anda. Õige hilja alles ilmub lõpuks raud ja võidab enesele selle suure tähtsuse, mis tal veel praegugi meie maailma majanduses on.

1) Järgmine on referat Baltische Landeskunde's ilmunud Prof. R. Hausmanni Prähistorische Archäologist. Aine on Eesti Kirjanduse Seltsi ajaloo õhtul kõnealuseks olnud.

A. Kiviaeg.

Nagu igal pool nii on meie juuresgi teated selle kohta tumedad, kust ja kuidas esimesed kiviaja asunikud meie maale on saanud. Kindel on see, et vesiteed muinasaegadel veel suuremat osa on mänginud kui meie päivil; nagu nüüdgi nii olid siis mered, jõed ja järved esiaegade inimestele ühenduse vahendajateks. Sel ajal elatati end kalastamisest ja metsastamisest; toiduks tarvitati, nagu söögi jäätistest näha, partisid, hanesid, kalu, karploomi, kobrasid, ka karu, metssiga ja mets-härg oli hulgas; nahk riide asemel oli keha katteks, ja põdra luust, millest maitsev üdi välja võeti, saadi tarberiistu: odasid, vestusid, ahingaid, nooli, naasklid, nuge. Koduloomadest tunti siis juba koera.

Tavaliselt tehakse vahet kahe kiviaja vahel, vanema ja uuema: esimese aegu tarvitati ihumata kivi, ja seda aega kutsutakse paleoliitiliseks ehk vanemaks kivi-ajaks; teist, millal juba kivi ihuma hakati, nimetatakse neoliitiliseks ehk uuemaks kivi-ajaks. Eelmisest kiviajast ei ole meie maal tänini mingi kindlaid tõendusid leitud, kõik leiud, mis maa põuest saadud, käivad uuema ehk ihutud kivide piirkonda. Iseäranis hääks aineks on tarbeasju valmistades piikivi ehk tulekivi olnud. Seda on iseäranis palju Skandinavias tarvitatud, kus teda suurel määral leitakse. Et aga meie maal suuremate tarberiistade jaoks tarvilik materjal suuremas hulgas on puudunud, on pii ehk tulekivist ainult vähemaid asju valmistatud: nuge, kaapimise nuge, saagisid, nooletsi — viimasid iseäranis vähemate lindude laskmiseks, kuna kiskjate vastu vestust ja odast abi otsiti. Et pahu haavu sünnitada, kinnitati luust oda- või nooleotsade pragudesse piikivi kildusid, mis pigiga kinni pandi. Suured leiused piikivi, iseäranis suuremaid oda otsi, vestusid, on haruldased, sest et tooresainegi meie maal võrdlemisi haruldane on. Kuna Soomemaal piikivi täiesti puudub, on Rootsimaal aga terved muinasaegsed kivi tehaste asemel leitud. Paar seesugust muinasaegse kivi tööstuse kohta on ka meie kodumaal nähtavale tulnud, üks K o l g a - J a a n i kihelkonnas ja teine A s t j ä r v e lähedal; säält on nooleotsi, nuge, piikivikildusid, rõnga pala, augukeste, jooniliste ja vingulistega kaunistatud astjapalasisid leitud.

Palju sagedamini kui piikivi on tarvitatud rohelist kivi, porfüri, kvartsiti, sieniti, dioriti, diabasi jm. Üle terve maa on ohtrasti kivasaju leitud. Valmistades on kivi saetud, lõhutud ja ihutud, vähemast tera kohast. Kujud on mitmesugused. Kõige päält kirved: neid on olnud seesugusid, millel auk teraga rõõbastikku käib, vasarapäisid, venetaolisi, teravasara

niisama kui kablisiid viltu oleva auguga. Et aukusiid siin puuriti, nagu kirved ise siin tehtud on, näitab see, et mõnes kohas poolele jäetud kirveid leitakse; ka puurimistest saadud pulgataolisi kivi juppsiid on leitud. Augu tegemist toimetati tavalisest õõnsa luu abil. Kirveste järel tulevad peitlid, otseteraga või õõned, teised vahedate, teised nüride teradega, nii sama kui teatavad nuiasarnased kirvedgi; esimesi, teravaid, on tööriistadeks, teisi sõjariistadeks tarvitatud. Ka kõvasiid ei ole haruldased; muude seas leidub teatavaid süstiku taolisi, mille pääl terava otsaga riistu on ihutud. Laiu, aukudega võrgukivisiid, ümmargusi ja neljanurgelisi, on Saaremaalt saadud, kus ka muidu kirved ja peitlid sugugi haruldased ei ole. Samast maakonnast üksi on jahvekiivisiid, sagedasti ülemistegi kividega, leitud, nii sama kui Saaremaal isesugused tondikivideks kutsutud raudkivid ümmarguste aukudega ülemises pinnas omased on; kivid on kahtlemata ohvrikivid olnud.

Saviastjaid on palju tarvitatud, kuid ühtegi tervet ei ole korda läinud tänini leida. Nad on laiapõhjaga, püstiseismiseks; aine, millest nad tehtud, on sõmeraga segatud savi, mida lahtise tule käes näikse põletatud Kaunistusteks on sagedasti sõrmeküüne jäljed, või hambuliste pulgakestega vajutatud horitsontalses reas põikjooned, nurgelised, vingulised, kalaroo ja muud mustrid, ka ruudu ja nõõri ornamentikat leidub. Kaunistuste vahel on sagedasti teatavas korrapärasuses olevaid sügavaid augukeši. Üleüldse ei puudu neis kaunistustes teatav osavus ja ilutunne. Samalaadiline savitööstus ulatab sügavale Venemaale, mis kiviaja laialt ühesuguse kulturi moodude tõttu iseenesest ka loomulik on.

Kiviaegistest asukohtadest on kõige esimene enese vanuse poolest see, mis Kundas sõehapu-lubja lademid kaeves nähtavale tuli. Mergeli korrast, mida tseemendi tegemiseks tarvitati, leiti hulk hauiroodusid, põdra luid, millest ahingaid, piikivi kiildudega vestusid, noole- ja odaotsi, nuge oli tehtud; muu seast leiti metssea kihvast kõverdid. Piikivi asju saadi vähe ja saviastjaid ei tulnud sugugi nähtavale.

Teine seesugune kiviaegne asukoht on Pärnu lähedalt leitud. Mõni verst linnast ülemalpool Pärnu jõkke valgova oja suu kohal tuli a. 1904, baggeri tööde aegu, 12 jala sügavuses olevast sõmera korrast hulk luid ja kontisiid päevavalgele, kõiki 800 tükki, pooled neist olid lõõma ja pistmise riistu; iseäranis rohkesti oli nooleotsi, naasklid, ahingaid, vestusid, odaotsi, nuge, vasara-kirveid, muu seas 10 õnge, mida muidu meie maalt leitud ei ole. Kontide hulgas oli metshärja ehk tarvase (bos primigenius), põdra, metssea, karu, kobrase, hundi, rebase, hülge luid, ilma töötamata. Luu asjadega võrreldes oli kiviste tarberiistade

kogu vähene, ainult 20 piikivist asja, nuge, uherdid, nooleotsi, tükk piikivi, 16 naela raske, pääle selle kirveid, ihutuid ja aukudega dioridist, augitporfürist, kõvasid, astjapalasisid, vanemaid vähe põletatud ja jämedamast ainest, paremaid aukudega ja sulleornamentikaga, uuemaid, isegi laenetaoliste kaunistuste ja värviliste vitsadega.

Kolmas ja nähtavasti kõige hilisem kiviaegne asutus leiti Rinnekalnist, Astijärvest voolava Salatsi jõe hakatuse kohalt. Säält tuli nähtavale terveid lademid toidu jätisid, iseäranis suures määras karploomade kesti, mis näitas, et elanikud end kalastamisest olid toitnud, kuid pääle selle hulka põdra, metssiku, hirve, tarvase, metssea, kobrase ja saarma kontisid, tõenduseks, et metsastusgi asunikkudele elatust andis. Loomade luid, iseäranis suuremate, tarvitati riistadeks; neist tehti ühe või kahe poolsid ahingaid, nuge, peitlid, õspeatlid, nooleotsi, naasklid, kaapimisenuge, nõelu, isegi uisid; sea kihvadest saadi kõverdid. Ka valmistati kontidest ehteid joon- ja ruutkaunistustega, mis hääd looduse tähelepanemist ja teatavat kunstimeelt avaldavad, nii näit. iseäranis need, mis luige kaela, metsist või hane jäljendavad. Tarvase, põdra ja sea läbistatud hambaid kanti kaelas, mingi nõidusajana. Üleüldse on enam jagu asju luisid, ainult üksikuid kivisid on muude hulgas ja need näikse lähedal olnud Sveineek-nimisest paigast saadud olevat, kus piikivitööstuse tehas leidis, nagu ennemalt on tähendatud. Kivide hulgas on piikivist nooleotsi, nende kõrval teisi tahvlivivist ja rohelistest kivist, või peitlid liivakivist. Samati on säält sömera ja karpidega segatud savist astjaid leitud, kergesti põletatud, kalaroo- ja auk-ornamentikaga. Ohtratest toidujätistest otsustades on see asutus õige suur olnud.

Isegi vaiaasutuste jälgi on arvatud Läänemere mailt leitud olevat. Nii Araschi järve äärest Vendeni lähedalt, kust kobrase, põdra luid ühes tohuga nähtavale tuli, mis tooresti töötatud astja tükkidega, sõrmejäljed küljes, ja savi helmedega, õige primitiivilist laadi, tõendada aitavad, et asukoht kõigiti õige halli muinasaega ulatab.

Ka linnamägedest on mitmed õige vanad. Nii leiti Saarum-nimisest linnamäest, Vendeni lähedalt, kaevamiste aegu, jämedat tegu helmi, teravaid kontisid, kobrase, metssea ja põdra, ühtlasi aga ka hobuse luid, raudahingas ja raudoda — viimased nagu hobuse luudgi hilisemast ajast. Jälgedest savis võis näha, et ümmargusi palkisid linna ehitamiseks oli tarvitatud ja et neid saviga ülitati. Jämedate astjate palasisid, primitiiviliste kaunistustega, nagu teisi eelmistega sugulasi nähtusi, tuli Askeradi ja Zesvaipe (Sesvegeni) linnamägedest nähtavale.

Kiviaegsid haudu on vähe ilmsiks saadud. Leidutes olid kooljad põletamata sõmera pääl pikali. Nõnda leiti Viru-Nigula kihelkonnas ühest kalmust mitu kondikava ühes kaua tarvitatud kivikirvega, mis iseenesest veel midagi kiviaegsuse kohta ei jõua tõendada, sest et kivi asju hiljemini hauda on pandud.

Kindlasti kiviaegne kalm aga leiti 1901. Saaremaalt, Kõljala st. Kaeves tuli nähtavale läbistatud kassi hammas, saarma ja hülge luid, laiü kaunistamata savist rõngaid, taaldrisuurusid, mis õlgu ja rinda olid ehtinud ja kiviaja lõpu poolt tõendavad. Kolga-Jaanis paljastati äärmiselt pika päälüuga koolja, lähedalt 8 cm. suurune nuga, piikivist, lõhk-pinna ja terava servaga, mis nii hästi lõikamiseks kui saagimiseks kohane on. Samast kihelkonnast leiti teinegi kalm mitme kooljaga; ühes oli läbistatud koera hammas, metssea silma-hammas, kivikirve tükk, ka muidu piikivi.

Iseuguse ülemineku moodu sünnitavad nii kutsutud kirst-hauad, mis igatahes ennekrüstlikku ajajärku paigutada tulevad, millal meil veel kivikultur valitses. Seesugusid kalmusid on leitud Auzeemis Vendeni lähedal, Putelis Treideni lähedal, Kremonis; ka Tagamõisa poolsaarel Saaremaal arvatakse neid leitud olevat. Kirst-hauad on eelnimetatud paikades raudkivist moodustatud; kalmu kohal on harilikult kungas ehk kääbas olnud. Palju sellesarnasid on ka Tallinna ümbruskonnas nähtavale tulnud: kungastes olid kirstud paekividest, mis kooljaid varjasid, kuid juba põletuse jälgedega; kooljate ümbert leiti mõni asi: luunõel, luuots, saviastja palasid augukestega. Mitmid neist kalmudest on mitmel ajal tarvitatud, ja nad kuulavad kiviaja lõpupoole, ennekrüstlikku ajajärku.

Mis rahvas kiviaja asunikud on olnud, ei või kindlasti teada. Võimalik, et nad selle suure Soome-Ugri sugukonna hulka on kuulunud, mille sugulased eestlased ja soomlased ja mis laplastega läheses ühenduses on. Ka aja kohta on võimata midagi kindlat lausuda. Kui teatavaid tõendusid uskuda võib, siis on juba kolmandal aastatuhandel meie maal kiviaeg olnud, mis kunni krüstlikuni ajani on kestnud ja õige pikkamisi kustunud.

B. Brongsiaeg.

Kasinad on meie maal tunnistused brongsiajast, sellest ajast, kus mitte ainult ehteid, vaid sõjariistugi vase ja kunni 10 protsendilisest tina segust tehti.

Ainult kunni 20 ulatab leitud asjade arv; muu seas on spiral-nõel, odasid, labida ja peitli sarnasid keltisid, vest, tutulus (brongs nõõp), kõik üksikleid, ainult Saaremaalt kustgi karjamaalt on mitu brongsasja üheskoos leitud. Ja ainus kalm,

mis kindlaks tehtud, on Uuemõisas Kremoni lähedal. Kalmu moodustas kungas, mille alt sügavast kivide vahelt brongsi odaots nähtavale tuli. Kooljast ei olnud midagi järel.

Läänemere maa brongsaja leiused on läheses ühenduses Rootsima moodudega ja tõendavad läbikäimist mõlemate maade vahel juba 2 aastatuhandelt enne Kr. s.

C. Raudaeg.

Hommikumailt on raudkultuur pärit. Umbes 1000 e. Kr. s. tunti rauda juba Vahemere mail, kesk esimest aastatuhandet Rootsisis, mõned aastasajad ehk hiljemini juba meil. Kristuse sündimise paigu puutuvad Läänemere mail kivi ja raud kultuur kokku. Et haudade arv sellest ajast suureneb, saab jäänuste ajamääramine võimalikuks. Kuigi esimestest aegadest pärit olevad asjad vähesed on, on ometi võimalik nende tehnika järel otsustada, et raua valmistamist meie kodumaal juba kaua on pidanud harjutatama. Ennekristlik aeg on sellegipärast alles õige tume.

Kalmude sisalduse järel on võimalik raudaega meie mail kahte ajajärku jaotada:

a) 1—8 aastasajani;

b) 8—12 aastasajani, millal sakslaste ilmumisega täiesti uus olukord loodi. Mõlemad ajajärgud lähevad matmise viisi ja andide laadi poolest lahku. Kummagi vahesed aastasajad, 7 ja 8 aastasada, on meilgi, nagu üleüldse mujal, arheoloogiliselt õige kehvad

a) Vanem raudaeg.

Ehk küll matuse viis selle aja haudades mitmeti eri osades maad lahku läheb, avaldavad ometi ligipandud asjad sama laadi.

Tähtsad ajamääramise kohta on iseäranis rahad, mis kalmudest välja on tulnud.

Esimeste aastasadade Rooma keisrite rahasid leiti Kapsehtast Liibavi lähedalt ja Bornsmündest, nagu neid sagedasti ka Ida-Preisimaal, Pommeris ja Gotlandi maapinnast nähtavale on tulnud: viimases iseäranis 2 ja 3 aastasajast pärit olevaid; Põhjapool Väina jõge on leiud ainult üksikud olnud. Nii teatakse 10 raha 1—4 aastasajast Tallinna lähedalt leitud.

Kalmud sisaldavad asju savist, klaasist, rauast ja brongsi. Nõnda leiti Kapsehta kalmust väikeste astjate palasid, kuid siledaid, ilma kaunistusteta; kõik kiviaja rikkalikud kirjad näikse kaduma läinud. Klaasist helmed on iseäranis sagedad; nad on tihti kulla ja hõbedaga ülitud, mitut suurust, sagedasti mitu ühes koos; nende kõrval leidub sinisid, sagedasti juudulisi ja

täpiliselt või millefiorihelmi. Haruldaseks jäävad savihelmed; ka merevaik ei ole sage.

Rauda on nii tarbeasjade kui sõjariistade jaoks tarvitatud. Nii leidub odaotsi ja ise liiki peitli taolisi keltisid, mida arvatavasti samuti sõjariistuks on tarvitatud. Üleüldse ei ole aga sõjariistad sugugi sagedad, raud sõjariistade kõrval on veel neid kivist tarvitatud: näikse, et nende esimeste aastasadade raudaja asukad sugugi sõjakas rahvas ei ole olnud. Arvukamad on muud panused, iseäranis tulused ehk tuleraudu, nuge — mitut liiki, otseteraga, sirbikujulisi, poolringilisi — vist habemenuge, võsurid leidub kalmudes; ka ahelaid, orasid, pügemete ehk lambaraudade taolisi käärisid, pihtisid.

Ehted on peaaegu ainult brongsi, kuid vana hää väärtusliku tina brongsi asemele ilmub palju pahem tsingiga segatud brongs. Ehted on ülepää hästi alal hoidunud; sagedasti on nad ilusa platiniga ülitud ja teevad suurema osa kalmude sisaldusest.

Muude ehete seas on tähtis kalmude vanuse kindlaks tegemise kohta iseäranis sõlg enese mitmesuguste tüüpustega. Seda ehet, harilikult kõrge kumera sangaga, tarvitati mitmeti tugeva jämeda riide kinnitamiseks, tugeva spiralse nõela abil, mis nõelakoja jala küljes oli. Need sõled, mis meie maalt kõnealusest ajast leitakse, avaldavad üleüldse suurt sugulust Põhja-Saksamaa omadega, mis teatavasti jälle tugevasti Itaaliast tuleva kulturi mõju all on olnud. Selle Rooma-Germani hariduse mõjukond näikse kunni Peipsi järve ümbrusteni ulatavat. Nagu juba tähendatud, on sõlgede kuju õige mitmesugune ja õnneks on tõesti korda läinud eri kujud eri aegade kohta lahus hoida ja niimoodi aja määramistele tuge saada. Kõige vanem kuju sõlgi näikse ülemise kaarega ja laia otsaga olevat, nii kutsutud silmsõlg ja haaksõlg, mille juure kilpsõlgi liitub — samuti päälmise kaarega. Need on kõige sagedamad 1. ja 2. aastajas ja ulatavad enese teisendustes kaugemalegi. 3. aastajas ilmub uus kuju, mille algupära kohta veel kindel ei olda, mis aga varsi valitsevaks saab ja rikkalikus kujunemises läbi aastasadade püsib, see on amb-sõlg, alumise kaarega. Selle vanem kuju on pöörtud jalaga ja asetatakse 3. aastasatta, kuna uuemad moodud, pikema või lühema nõelakojaga kunni 5. aastasajani küünivad. Amb-sõlg saab iseäranis rikkaliku kujunemise 5. aastajas: ta läheb laugeks, saab laia valatud kaare, stiliseeritakse, areneb kaunistuste poolest ülikoormatuseni, muutub barbariseks ja satub põhjamaise elaja-ornamentika mõju alla; sõlgi leidub sellest ajast isegi hõbetud ja kullatud brongsi. Eelnimetatud sõlekujud, ka amb-sõlg, on provintsialse Ida-Saksamaa tüüp-

tega ühenduses, mis aga järgmise sõle tüüpusega kadunud on. 3-st aastasajast pärit olev õige laiale lagunud on sangaga sõlg, otsik-sõlg, ilma spiralita ja kaareta, külge kinnitatud nõelaga. See tüüp on Ida-Preisimaal ja Posenisgi edustatud, kuid meie maal on ta iseäranis rikkalikult kujunenud, avaldab sagedasti ülikoormatud kujusid otsa-nuppudega ja põiktelgedega ja muutub a m b-otsik-sõleks. Pääle selle leidub, kuigi harva, öökull-sõlgi, sõlm-sõlgi; lauged kolm nurgad osutavad ida, vähk-sõled Soome poole. Õige haruldased meie maal on Lääne-Europas nii sagedad sõrm-sõled. Eelmiste sõlgede kõrval näikse, enne kõike, ehteks tarvitatud isesugust lauget ümmargust ketas sõlge, ilma sangata, ainult lauge naastuga, mille tagapool nõel on ja kinniti sünnitab; ülemine pool, sagedasti ohtrasti kaunistatud, on emalliga kaetud, või ta kujutab läbistatud võrelist ketast ehk jooksvat ratast. Siia tuleb lugeda ka tutulus-sõlg kõrgete nuppudega, nagu neid Schlesvig-Holsteinist Nydami soost on leitud; ta on Rooma omadest kujudest arenenud, barbariseeritud, kuid ühtlasi tehniliselt hästi arenenud. Ka hobuseraua kujulisi sõlgi tuleb nähtavale, aga vanemal raudajal ei ole nad sagedad; alles hiljemini saavad nad valitsevaks kujuks.

Ehtena pääs ja kaelas kanti suuri võrusid trompeti kujuliste otsadega, käsivarsi ehtisid käerõngad, õõned taotud või massivilised valatud. Kuid iseäranis lugupeetud näikse sõrmused olnud, neid oli mitut kuju, õõsi kinnisid, spiralsid lahtisid, prillitaolisi spiralsid j. m., samuti laialised olid nõelad, ketasnupuga, ahelatega, aasadega ja sõlmedega, mis sagedasti naiste juuksid kaunistasid. Ka juustenäpitsid ei ole haruldased. Sagedad ja ohtrasti tarvitatud olid brongshelmed, massivilised või õõned valatud. Leidub ka nastusid rihma otsadega; ripatsid mitmes kujus, ketta, ruudu, poolkuu taolist; tavalised on ka rõhud ehk kuljused nagu brongsi spiralsid, mis ülikondi on ehtinud. Lõpuks on jooma sarvest suulisi, otsanastusid ja ahelaid alale jäänud.

Mis matmise kombe kohta, siis on mõlemid, põletus- ja koolja kalmused olemas. Surnud on esimeses juhtumises tuel tuhaks põletatud ja nende vähesed luupurud ühes annetega maha maetud. Kooljad lamavad harilikult selili kääpa all ja maetu riietest on harva jätisid astja palade kõrvalt leitud; panuste seast leitakse sõjariistu, kui manalane mees, ehteid, kui ta naine oli. Anded on meelega katki tehtud, et kalmude röövimist takistada. Lõunapool, Kuramaal, on põletus-hauad harvemad kui koolja hauad; sääl leitakse suuri kalmistuid mitme kääpaga, näit. Herbergenis, Selburgis, Santenis, Schlottenhofis.

Plawne-kalnis, lõuna pool Riia. Kooljate ümbert leitakse sangsõlgi, ambsõlgi, sõrmusid, rauast — sirpisid, nuge, kabli-
 sid, kettisid, odaotsid. Põletus-kalmused leidub Kuramaal iseäranis
 lääne pool, nii K a p s e h t a s; sääl tuli suur kalmuväli ilmsiks.
 Rooma keisrite rahadega, esimestest aastasadadest. Isesugu-
 sid haudu leiti Nogallenis Luberjärve lähedalt; neid tuntakse
 vella laive — kurati laeva — nimelistena. Need on kivi
 panemed, terav-pikerguses kujus, kust kivi kambrid, tuha
 astjaid, põletusluid nähtavale tuli. Kuna metallised asjad
 puudusid, ei ole võimalik olnud aega kindlaks teha; iga tahes
 näivad kalmud kaugetesse aegadesse ulatavat. Põletushaudu
 on palju iseäranis Koiva jõe läheduses, Ronneburgi ümbrus-
 konnas ja põhja pool Võrtsjärve ümbruses paljastatud; säält
 mäeveerudest leiti — 100 m. pikkusid suuri kivipanemeid, mis
 harjunud käega laotud, ilma lubjata müüri sünnitasid, sage-
 dasti reegli-pärases kujus, parallelselt kivi ridadega, mis vähe
 haavalt teine teise kõrvale asetatud on ja N—S puudutavad,
 nii et kogu asutuste pikkuse telg W—O sihi saab. Neid ri d a -
 kalmused on laeva kalmudeks peetud, mis iseäranis Skan-
 dinavias sagedad on, kuid ilmaaegu. Kooljad on põletatud
 ja jäänused on sagedasti pesakaupa lausa kivi ridade vahele
 paigutatud. Lähedalt leiti a n d e i d savist, rauast, brongsi, mis
 harva tule jälgi avaldasid ja mis siis pärast põletust manalasele
 kaasa on pandud. Põhja pool, iseäranis idapoolses osas
 maad on mitu nekropoli leitud, muu seas Tallinnagi lähedalt.
 Need on samuti suured kivipanemed, esimese aastatuhande
 esimesest poolest; kuid nad ei avalda seesugust reegli-päras-
 tu kuju kui lõunapoolsed; ka põletus põhjapool on haruldasem,
 põletamata kondid on sagedad ja matus on üleüldse vähem
 hoolikalt toimetatud. Kõige vanemateks kalmudeks kõnealusest
 ajast peetakse neid, mis Lagedi ümbruskonnas paljastati;
 need arvatakse kivi ja raudaja vaheajast pärit olevat. Nad
 sisaldasid enese kivikirstudes töötatud luid, kuid ühtlasi
 raudasju.

Huvitavad ja tähtsad selleaegse kulturi tundmise kohta
 on nõndanimetatud p a n i p a i g a d. Nii leiti a. 1869 Kura-
 maal Dobelsbergis 1200 asja üheskoos, pääasjalikult rauast:
 mõõku, odasid, vasaraid, keltisid, arvukaid brongsi ehteid,
 sõlgi, ahelaid. Asjade järel võis arvata, et neid enne 5 aasta-
 sada ei või maha pandud olla. Teine seesugune varandus
 leiti Eestimaalt, soost; see sisaldas sõjariistu, odasid, sir-
 pisid, keltisid, kirveid, kuid mitte ühte brongsi asja. Vanuse
 kohta on raske kindlusele saada, igatahes näib leius noorem
 olevat kui Kuramaal paljastatud. Hiljemal ajal on leitud
 Hofzumbergis Kuramaal mitu kilpsõlge — sääl haruldast ja

Eestimaalt Kunda lähedalt raudriistu, mille kujud ida poole juhatavad, need on arvatavasti 2 aastatuhande algusest.

Üleüldse avaldavad leiud kalmudest, et esimestel aastasadadel juba Kr. sündimise järel meie kodumaal õige tihe rahvas on olnud, mis hõimkonnuti elas, vähe sõja riistu tarvitas, põldu haris ja karjakasvatas. Riistad olid rauast, osalt ehk kivistgi, eheteks tarvitati brongsi, mida nahkade vastu vahetati; sest metsad olid saagist rikkad. Laialiselt tarvitatud ehted olid helmed. Andide sugulus kalmudes oletab samaaegsust, sellest hoolimata, ehk küll matmise viis eraldusi avaldab. Kas saavad vahest lahkumineku matmise poolest seletuse rahvuslikkudest vahedest. Ja kes oli see rahvas, mis pähulga sünnitas ja misuguste naabri rahvastega puutus see kokku — kõik need küsimused, ehk küll sagedasti harutatud, on veel lahutamata. On arvatud, et juba esimestel aastasadadel eestlased ja lätlased eneste nüüdistel asupaikadel olid ja et neid mingi germanlaste rändamise hoog puudutanud on. Selle edustajad olnud gootid. Kes teab. Et meie maal sel ajal tõesti Põhja-Germani mõju nähtavale tuleb, õpetavad kalmu leiud. Kas gootid vahendajad olid või on nad kolonidena maal elanud, on võimatu kindlasti ütelda. Kõigiti olid gootid need, kes kõige enam ida poole ulatasid ja võib olla ehk põhja poolegi.

Esimese aastatuhande teise poole algus, aeg 6—8 aastajani, sisaldab, kõige vähem arheoloogiselt huvitavat, olgugi et üleminek vanema ja uuema raudaja vahel olematu ei ole.

(Järgneb.)

V. Grünthal.

J. W. Jannseni kirjad tsensor M. Suigusaarele.

Dorpat, 15 October, 1869.

Auustatud, armas sõbber!

Minno kässi on haige ja südda raskete kurwastud, sepärrast andke andeks, kui ma Teie kirjade peale ni hilja wastan. Teie essimest kirja 23. Septembrist leidsin ma, Peterburgist taggasi tülles, kotto eest. Es-malt olli tö sennikaua sureks hunnikuks kaswanud ja ei annud aega ja 3 päewa pärrast sedda langisin ma omma perrekonnaga äkkiste raske kurwastuse sisse; sest 1. Okt. õhto õse kukkus minno teine poeg peaga kiwwi ulitsa peale (kolmandama korra pealt) surnuks! Ta olli siin semina-rist, 20½ aastat wanna, sai 5. Okt. wallusa silmaweega mahhamaetud.

Temnaga on suur ossa minno ellorõmust ja lotusest hauda läinud! — Nõnda palju mo hällise wast. wabbanduseks. Nüüd wastus.

Kui ma omma wiimse kirjaga 10. August. Teile kuidagi wisi ollen kässiliseks wõinud olla, siis ollen tännolik kül; tänno minno wasto ei olle mingi wisil tarwis, sest ma ollen sedda jo sure hea melega teinud. Agga ma pallun, laske tedda minno ja meie rahwa pärrast meie omma wahhele jada! Se lihtlabbane kirri ei olle mitte Moskwa Zeitungile kirjutatud. Tema kirjutaja sattuks seläbbi weel enam kahhe tulle wahhele, kui ta muidugi on. Ma lodan, Teie sate mo pallomist kuulma; sest Moskwa Zeitungil ei tulleks sealt minno arwates mingit kasso, mulle agga palju waeno ja kahjo. Mis Teie isse omma nimmele neist asjust heaks arwate kirjutada, (neist sõnnumist ei olle middagi walle) senna ei wõi minna kät ette panna egga Teid keelda, kuid pallun sedda nõnda teha, et kegi selle hallika peale sõrmega ei wõi näidata, kust need sõnnumed esmalt wäljatulnud. Teie sate uskuma, et minna mitte kartuse pärrast ei pallu, waid rahho armastuse pärrast. Karta ei olle mul middagi; agga kes omma rahwa tenistuses sedda nattukest jõudo prugib, mis Jummal temmale annud, se ei te mitte targaste, kui ilmasjata wihhawaeno kaela tõmbab, mis temma nõdra tööd wõib raskendada. Mis olleks minno tö enam wäärt, kui mo sallaja ehk awwaliko wastastel õigusega asja olleks mind mehheks nimmetada, kes usalduse wäärt ei olle? Surem hulk meie rahwast ei olle weel mitte nikaugel, et omma silmaga laialt ullataks watama, waid seisab enamist alles omma juhhatajate saatmise al. Minna ommalt poolt püaksin neid ka süddamest wabba ello ja selgema silmaselletuse pole juhhatada, agga sedda wõin ma üksi nende usalduse kilbi warjo al teha ja sellepärrast ei olle mul mitte wõimalik, awwalikult Moskwa Zeitungi korrespondentiks heita. Ma rāgin Teiega, kui armsa Eestiwennaga, kes mo sõnno enam süddame, kui silmadega loeb.

Agga nüüd teine kirri. Se on kül arruldane assi, et redaktor zensori mahhakustutamise eest tännab, agga se kord teen minna sedda tõe polest. Teie ei sa arro, kuidas minna nisuggust kirja, kust palju rõhhojate wabbandust wõime luggeda, ollen wastuwõtnud. Ma ussun kül. Teisel aeal ei olleks ma issege ennesest arro sanud. Nüüd agga, kus mo meled raske kurwastuse wangis ollid, lasksin tedda, et parremat ei sanud tehtud, selle mõttega eddasi: mingo peale, egga ta ilma wastuseta jä! Mis ma pari sõnnaga hakkatuses ollen teinud, on tuttaw assi: ka pahha kirja pallun ma tähhelpannes luggeda, et luggeja ärratunneks, mis asjast arwata on ja sedda möda tarwiliko wastust anda. Aea nappus, kurwastus ja õppetliko wastuse ootmine on sedda tükki „Pöllomeehe“ zeitungi pessitanud. Temma sees on weel praeguge kohte küllalt, mis olleksid wõinud mahhakriipsatud sada, agga siis ep olleks middagi enam ülle jänud. Se on essimine kord ello sees, et zensor mulle sel wisil sõnno annab, agga se on mulle ka parras: Muido nurriseti siin enne allati, et ma

mitte Tallinna mehhe wisi ei kirjutatud. No eks ta olle: aeg ja asjad on ennast muutnud ja sellega wõin, aitummal, rahhul olla.

Postirahha (porto) maksmisepärrast, mis lahutatud lissalehtidega eddespidi enam wõimalik ei olle, pean ma „Eesti Postimeest“ tulles aastal „Juttutoaga“ ühhes tükkis wäljaandma ja saan tulles kuul seks üht prowilehti wäljaandma. „Missionär“ jääb mahha ehk wõtko mõnni mu omma nimme peale.

Zensuri pogen, mis muido esmaspäaw tulli, ei olle tännage weel siin! Sedda tewad wist pahhad teed. Rahwas jookseb kokko. omma zeitungi sama ja mul on tühjad näppud näidata! Andke mulle head nõu, k u i d a j a k e d d a ma pean palluma, et ma Teid Tarto saaksin siis olleks mo pallawam iggatsemine täidetud ja minna ka ühhelhobil sure kahjo eest kaitstud. —

Teile süddamest palju terwist sowides, ollen Teile armastuses auustaja söbber.

J. W. Jannsen.

Tartus, 12. Now. 1869

Auustatud söbber ja Zensor!

Igga kirja, mis ma Teile kirjutat, hakkaksin ma selle küssimisega: Millal tullete Tarto ellama? Sedda on mul ütlemata iggaw ärraodata. Ma olin mõnne aea eest Peterburgi ühhe pikkema söbrale kirjutatud ja nõu küssinud, kuid ma Teid nõnda wõiksin kiusata, et Tarto tulleksite ja ärrahtunud sõnnumid ei peaks rahwa kätte kandma? — Se mees (ta on nattuکه Herr Staatsrath) oli minno kirjaga üllema zensuri kohto peamehhe jure läinud ja temmale minno hädakaebamist näitnud. Sesinnane peawannem olla temmale ütelnud: temmal ei olla middagi sellewasto kui Teie Tarto tullete, kuid temma ei wõida sedda mitte käskida, sest et temmal Teile Tartus mitte kolikohta anda ei olle; teine assi olla, kui Teie isse Tartus kolikohta nõuaksite. Ma olin temmale ka kirjutatud: et Tarto, Elementarkoolmeistrite- seminaris jubba suwwest sadik wennekele koolmeistri koht tühhi seisab, ja et minna süddamest sowiksin, et Teie sedda kohta ennesele nõuaksite. Ma julgesin sedda sepärrast ilma Teie käest enne küssimata kirjutada, et mulle Rigas isse ütlesite, et Teie kül Tarto tulleksite, kui tarwilest palka ja kronokohta eest leiaksite. Seminari koli palk' peab siin ollema liggi 700 rubl. prikorter ja ahjokütte kas silmawalgus, ka pri, sedda ma weel ei tea.

Mis Teie nüüd arwate, armas söbber, kas sellepärrast maksab Teil tulla? Teie zensori palgaga ei olleks se kül enam, kui 1000 rbl. ja prikorter, agga ta olleks ehk rohkem, kui praego sate.

Agga nüüd tulles küssimine: kui Teie sedda kohta ni hea olleksite nõudma — kelle käest? Meil on nad siin kõik enamiste Sakslased, nõndasamma ka Direktor Schröder; agga ma ussun kõigist sündsam ja

mõnusam mees on seks wiitsekurator Nikolitsh, kes Teil seal kanna pealt ümberpöördes, käe, jalla jures sada on. Kui Teie minno pallumist tahhaksite kuulda, kas mitte wõimalik ei olleks, temmaga sellepärast kõnnelda? Wõi sowite Teie, et seda mõnni teine teeks? Agga ma ussun, Nikolitsh wõiks sedda pea tehha, kui ta agga tahhaks. Endine wennekele õppetaja läks Tiffisse linna ja suwwest sadik seisab koht tühhi ja wenne kele õppetus lähhäb sedda wiletsam.

Ma pallun wägga, möttelge sedda nattuke järrele ja andke mulle sõbralikult omma nõu teada. Oh kui rõmus olleksin minna, kui ma kuidagi wisi Teid Tarto saaksin, muidogi nõnda, et Teie isse selle kohha wahhetamisega ka rahhul olleksite.

Agga, mo armas söbber, hiljuti näitsin minna, nüüd näitate Teie paronide patto kinni katwad. Mis nende omma historiker Rüssow neist kõneleb, ollete mahha näppistanud. Egga sedda ommeti Grödinger ep olle teinud? Historika „Raubritter“ (endised rööwlrüütliid) ei olle ka Teie silma ees armo leidnud. Et Teie o m m a s ü d d a m e järrele neile wihmawærjo peakohhas ja kilpi ees hoiate, ei ussu ma mitte, seal peab mõnni teine assi ollema. Et ma sedda ei tea, tulleb jälle sest õnnetumast pikkast wahhest, wahhest ja kaugelusest.

Sowin Teile süddamest palju terwist ning ollen wastust odates.

Teie auustaja J. W. Jannsen.

Tartus, 26. Nowbr. 1869.

Auustatud söbber!

Minna ollen Teie kirja eest wägga tännolik, mitte üksi et Teie kirjutanud, waid ka k u i d a Teie kirjutanud; sest kirja- ja kirja wahhel on jo suur wahhe wõimalik. Mis Teie omma a m m e t i polest minno tööst, mis ma jo mitte isseennese, waid meie armsa Eestirahwa pärrast püan tehha, p e a t e mahhawõtma, selle ülle nurriseda, ei olle mul ial meletulnud. Ma tean selgeste, et Teie sedda lusti pärrast ei te. Täanno Jummalale, et asjad niigi kaugel on, kui nad on; enne ollid palju hullemad. Kaks Sakslast tuustisid minno Zeitungis, nago kartohwi aidas, ja meie teame kül, missuggu lomad kärneriks ei kõlba. Aitummal, need pahhad ajad on korraks mödas, hoidko Jummal taggasi tullemast. — Kui Ria ja Tarto wahhe ni suur ei olleks, siis olleks minno ennam kui 10-aastane sowimine zensuri asjade polest täidetud. Minna ollen auuwäärt õppetud Eestimeest zensoriks sanud, kellel omma suggu rahwa wasto wennasüdda rindus tuksub, — rohkem ei wõi minna tahta.

Ni wägga kui ma Teid Tarto ellama sowiksin, nisamma wägga tunnen minna ka ärra, et Teil õigus on, meie Sakslaste wõeriti wahtimist mitte sowida. Ehk mul kül üllewägga asja olleks kirja läbbiwaatmist lähhemale sowida, siiski olgo kaugel minnust, Teie ello kuidagi wisi

omma kassuks raskendada. Pelegi ollen pari päwa eest kuulnud, et meie seminari koht jubba ärra olla antud. Nikolitsh olla seks üht wenne koolmeistrit leidnud, kedda nüüd igga pääw odatakse. Teil on õigus: „otame weel, kunni ehk parrem tuul puhhuma hakkab“. Saaks raudtee nõu Ria ja Tarto wahhel tõeks minema siis ei lausuksin ma sõnnage: mis ma tänna Riga sadaksin, sedda wõiksin home taggasi odata. Se on tõssi: ka saksa zeitungid, ehk kül nende ommad rinnalapsed, kandwad igga pääw suukorwi peas. Sepärrast weel üks kord: kannatame waggusi, kunni aeg asjo mudab; peaga ei wõi läbbi seinä joosta.

Lõppetuseks on mul weel üks kõrwalik pallumine süddame peal. Dihriko „Balt. Wehstn.“ kulutab, et „lätti kunstnik“ Parisis, kellest minna ommas lehhes nr. 92 („Issa-rõõm“) nattuکه kõnelesin, ei peage Lätlane, waid Eestlase poeg ollema, kelle wannemad wõi nende wannemad Lätlimale wäljarändanud ja seal kue ja kele järrele ka Lätlaseks sanud. Üks lätti koolmeister ja student rägiwad siin seddasamma, agga ei tea selgeste. Temma nimmi peab Huhn wõi Öun ollema. Ehk ollete Teie ni hea, kui jallutamas käite, ja kulate Dihriko käest järrele, kas luggu nõnda peaks ollema ja nimmelt: kus wannemad ellawad, mis wäär-ehk liigni-mini, mis poja ristinimmi, mil nad Eestirahwa seast ja kust kihhelkonast (wallast) wäljarändanud etc. etc. Mul olleks wägga armas, sest laiemalt teadust sada ja meie luggejatel lõbbus sedda kuulda, et üks Eestlane Prantsuse troni pärria kolitajaks saanud. — Ma lodan, et Teie mo pallomist mitte wägga pahhaks ei sa pannema.

Nüüd sowin Teile süddamest paljo terwist ja ollen jädawalt

Teie auustaja J. W. Janssen.

(Ruttuga)

Tartus, 5. Janr. 1870.

Auustatud, armas sõbber!

Süddameliko õnnesowimisega terretan Teid sel ueaasta hakkatusel! Andko Jummal Teile rahho, rõmo, terwist ja rohkeste kõik sedda, mis meile õnnelikuks elluks tarwis lähhäb. Aitko temma meid ka uel aastal meie armsa Eestirahwa kassuks omma ammeti tallituses, nago siamaale, rahhulikult ja sõbruses läbbi sada.

Minna tullen tänna Teid ühhe palwega waewama. Mind on ni mitmelt poolt pallatud, et ma uel aastal ommas lehhes ka järgemöda peaksin teada andma, kes mödaläinud nädalal sündinud laulatud ehk ärrasurnud. Kui ma neid sõnnumid, mis siin igga laupäwal wäljatullewad, alles esmaspäwal pean Riga saatma, kust neid, kui õn hea, weel teisel esmaspäwal taggasi saan ja kesknädalal wäljasadan, — siis on nemmad üllearro wannad ja ei maksa ennam üllewõtta. Sepärrast tahtsin ma palluda, kas Teie mulle mitte ei tahha lubba anda, neid lühhikesi sõnnumid, nago siin prowiks liggisadan, mis pealegi siin jubba ärrazensiritud,

kuid mitte eestikeli, pärrast Teie zensuri trükki panna? Seal ei tulle muud middagi ette, kui paljad nimmed ja kupawad. Kui se Teil wõimalik olleks lubbada, siis olleks ma wägga tännolik, et rahwa sowimist wõiksin ärratäita. Ärge pange pahhaks, kui ma selle küssimise peale pea wastust pallun.

Mul olli nõu kõrd siin Tarto zensoriga sellepärrast räkida, agga ma ei tahhaksin temmaga ennegi sedda tehha, kui Teiega ollen kokku räkinnud ja Teie wastust kätte sanud. Hea olleks, kui ma ilma temmata wõiksin läbbi sada.

Meie saksa zeitungide redaktorid on zensoriga igga pääw siin karwopiddi kous ja kaebawad wastastiko ühhe teise peale. Tänno Jummalale, ei olle meie wahhel sedda tarwis. Üksi pik wahhe teeb aeg aealt ikka jälle pahhandust ja seggadust. Minna ei tea, kust se tulli, agga wiimne wanna aasta nummer nr. 52 zensur jõudis jälle 3 päwa hiljem Tarto ja wõis alles 3. Januaril wäljaantud sada. Nr. 1 tulli selle peale jälle wanna wisi esmaspäwal taggasi.

Teie tahtsite pühhade aeal teereisi ärrakäinud ja kuidas ollete omma käigoga rahhul?

Tellimise sowimist Teie wiimse kirja järrele ollen püüdnu ärratäita.

Paljo tuhhat terwist sowides

Teie auustaja J. W. Jannsen.

Üles ühisele wanavara-korjamisele!

Meie kihelkondades ja valdades on mitmet-laadi seltsisid ja ühisi tegevusel. Ühede otstarve on kohaliku rahva majanduslise seisukorra tõstmine, kuna teised waimuhariduslised huvid ja tarvidused enesele sihisonaks on kirjutanud.

Kui meie siin ainelise wanavara ja rahvaviiside peale mõtleme, mis praegu aasta-aastalt silma all kadumas ja mille korjamiseks wiimane aeg käes on, siis peame küll tunnistama, et nii ühe kui teise korjamine ehk korjamise wõimalikuks tegemine praegusel ajal meie maa-seltsidele üheks tähtsamaks ülesandeks peaks olema. Meie valdade ja kihelkondade mehed peaksivad arusaamisele tulema, et need vanad tüüpilised asjad, mis kõdunevad ja kaovad, ja need imetaolised, helisevad vanad rahvaviisid, mis iga taadi ja eidekesega ühes hauda langevad, eestlaste elamise tundemärgid, ajaloolised tegurid Eesti algupärasusest ja iseloomust on, mille varal teised rahvad, iseäranis aga — nagu meie wiimasel ajal järjest ajalehtedest loeme — meie vennasrahvad meist aru saada ja meid hinnata püüavad.

Missugune ärksam rahvaliige või avalik tegelane tohiks selles asjas külmaks ehk osavõtmatuks jääda! Ei siin pole aega kõheleda ega oodata.

Tööd on mitmet laadi, ja teda jätkub kõikidele.

Nagu kuulda, on Rannu „Emujärwe“ Põllumeeste Selts ette võtnud tervet kihelkonda ainelise vanavara poolest läbi korjata ja saadud asjad Eesti Rahva Muuseumisse Tartu saata. Seltsi esimehele, kes ettevõtte eesotsas seisab, on Muuseumi korjamise toimekonna poolt korjamise- raamat ühes juhatuskirjadega välja antud. Kuulu järele on Rannu mehed juba liikumas.

Olgu see samm teistele meie seltsidele äratavaks eeskujuks ja järeletegemiseks.

Eesti kihelkondades leidub küll pea igalpool mingisuguseid seltsisid, kuna aga suuremas osas valdades neid mitte veel ei ole.

Hakkaksivad väiksema piirkonnaga seltsid igatks ainult oma vallas tööle, siis võiks ette tulla, et kihelkonnas mõni vald korjamise piirkonnast välja jääks. Sellepärast oleks soovitav, et kogu kihelkonna seltsid ja ühisused nii ainelise vanavara, kui ka rahva viiside korjamise asjus endid ühendaksivad. Seks otstarbeks valigu iga üksik selts enesele paar asemikku, kes ühisele arupidamisele kokku astuvad. Ja ühine sõbralik läbirääkimine ja kokkuleppimine meie seltside vahel on igal juhtumisel hääd ja soovitav.

Mis aga vanavarasse puutub, siis jaksab ta iseäranis just kihelkondade kaupa ühist kogupilti avaldada. Sest orjaajal oli ju eestlastel ainsaks tähtsamaks kokkukäimise kohaks kihelkonna kirik, kuhu inimesed pühapäiviti kokku tulivad. Sellest keskkohast kasvas siis — kuigi ainult üksteist nähes või üksteisega lühidalt mõtteid vahetades — avalik arvamine, teatud „ilmavaade“ välja, mis oma mõju kommete, kui ka välimuse peale avaldamata ei jätnud. Nii oli siis ka igas kihelkonnas vähem ehk rohkem silma paistvad tundemärgid riietes, keelemurrakus jne. Nagu lindu, nii laulu.

Nii oleks siis ka ainelise vanavara korjamise, rahvaviiside, laulu- ja murraku-sõnade üleskirjutamiseks kihelkonna piirid loomulikuks ühiseks tegevuse piirkonnaks.

Seltsid peaksivad asja liikmete üleüldistel kui ka sellekohasel toimekonna koosolekutel harutamise alla võtma.

Kihelkond tuleks töö-osakondadesse ära jaotada, mis siis korjajad, kes ennast korjamise asjaga tarvilikult tutvustanud, talu talusse kõigi kõrvaliste vabadiku-hoonetega kõige suurema hoolega läbi peaksivad korjama, kusjuures muidugi seda tuleb silmas pidada, et ainelist vanavara võimalikult rohkesti kingitusena katsutaks kätte saada, sest et meie Rahva Muuseumil mitte tuhandeid asjade ostmiseks välja anda ei ole.

Loodetavasti leiduks kihelkondades ärsamaid mehi, kooliõpetajaid, perepoegi j. m., kes ainelise vanavara korjamisega ja laulusõnade üleskirjutamisega toime saaksivad. Mis aga viiside üleskirjutamisesse puutub, siis ei jää küll muud nõuu üle, kui sellekohase teaduse ja haridusega isikuid välja saata. Kohaliste kihelkondade tegelaste eel- tööks oleks siis siin ainult vanade regevärsi-lauljate ja kaasitajate adressid

üles märkida ja ühes korjamise kulude kandmiseks sissetulnud rahaga Eesti üliõpilaste Seltsile (adr. O. Kallas, Tiigi uul. 31) teada anda, kes siis viiside korjajate eest hoolitseb.

Ei leidu aga ainelisegi vanavara korjajaid kihelkonnas, siis katsutakse korjajad Museumi poolt välja saata.

Tööd on mitmet laadi, ja tööd jätkub kõikidele!

Jätkub ka nende jaoks, kes ise mitte vanavara korjamises otsekoheselt ei saa tegevad olla: katsugu nemad võimalikuks teha, et teised korjata saavad, ja et Museum korjajaid välja saata võib — hoolitsegu nemad raha kokkutulemise eest, ise annetades, andeid korjates ja teisi — näit. nüüd rahaasutusi puhta kasu ja gamisel — selle jäoks äratades ja vaimustades: seltsides pidude toimepanemise eest seks otstarbeks muretsedes jne. Kui kihelkonna peale 100—150 rbl. kokku tuleks, siis võidakse juba paar vilunud korjajat, kas või päevapildi-apparadiga välja saata. Vanade rahvaviiside üleskirjutamine nõuaks kihelkonna suuruse ja eeltööde järel rublat 50—100.

Raha muretsemise korraldus peaks muidugi ka seltside ühise juhatuse ja kontrolli all sündima.

Teatavasti on juba siin ja sääl kihelkonnad rahvaviiside ja ainelise vanavara poolest läbi korjatud, nagu aga inimesed, kes ise sääl elavad, tõendada teavad, on üht ja teist ikka veel praegugi, iseäranis ainelise vanavara poolest saada, sest et meie inimesed viimast käest ära ei täidi anda, ja sagedasti on see viimane just kõige parem.

Sellepärast siis tööle igati, kellel meie rahva mälestusmärkidest arusaamine ei puudu, kes Eesti omapärasest varandusest mõistab lugu pidada, nagu teda meie wennasrahva esitajad hindavad.

E. R. Museumi korjamise-toimekonna liige.

Kirjandustik ülevaade.

A. Heraklides, **Teadusline Piibli sõnaraamat.** Vana ja Uue Testamendi ajaloo teated vabameelsete protestandi teoloogide ja hommikumaa - ajaloolaste uurimiste järele. Piltidega. „Mõtte“ kirjastus. Tallinnas 1911.

Töö tahab Piibli võõraste sõnade ja arusaamata kõnekäändude kohta täieliku seletuse tuua, et lugejale Piibli mõistmist võimalikuks teha ja rahvakooliõpetajatele usuõpetuse andmist kergendada. Peale selle püütakse veel „kõigi piibliaegsete hommikumaa rahvaste kultura- ja usu- elust üleüldist pilti anda“. Viimaks tahab raamat ka, vähemalt osaltki „üleüldise enciklopädia ja mythologia sõnaraamatu“ aset täita. Sellepärast

siis ka mitmesuguste sõnade ja asjade seletused, „mis muidu Piibli sõnaraamatust oleks võinud välja jääda“.

Raamat pakub 360 veerul rohkesti teateid ja seletusi Piiblis ette-tulevate võõraste sõnade, inimeste ja kohanimede, usuliste nimetuste, mõistete ja kommete kohta, niisama ka ajaloolisi, rahva- ja maadeteadus- lisi ja hariduseloolisi kirjeldusi. Seletusi ja kirjeldusi selgitavad asjade ja inimeste, maakohtade ja sündmuste pildid.

Vaatame raamatut ligemalt.

Ülesanne, mille kirjanik enesele seadnud, on kohane. Raamat tahab tühjaks jäänud paika meie usulises kirjanduses täita. Selle mõttega võ- tame raamatu kätte. Olleme ta aga läbi lugenud, siis kaob heameel täiesti. Puudused ja vead astuvad liiga teravalt vastu.

Tähendame need ligemalt ära.

Läheme mööda sellest, et kirjanik enesele mitte ei ole jõudnud selgeks teha, mis ta õieti tahab, vaid nähtavasti seda on kokku kirju- tanud, mis ette juhtus, nii et raamat ei puhaski Piibli sõnaraamat ei ole ega ka „üleüldise enciklopädia“ ega „mythologia sõnaraamatu“ aset ei suuda täita. Sellest puudusest saaksime üle, kui aga seletused, mida raamat pakub, head ja kindlad oleksivad. Kahjuks ei või ka seda sugugi mitte ütelda.

Raamat tahab „teadusline“ olla. Tema „kokkuseadmise juures on väljamaa uuemaid uurimisi ja meie kodumaa minevikku ning olevikku hoolega silmas peetud“ (Eessõna). Teadusliselt töölt nõuame kõige esite, et temast ühtlane seisukoht, võiks ütelda, teadusline ilma- vaade läbi käiks. Käesolevas töös puudub see täiesti. 250 veerul tõen- datakse, et „patriarchid“ ehk peaisad „luuletatud hebreu adelisoo esi- vanemad on“, kellest „tõelik ajalugu midagi ei tea“. See otsus seisab, nii ütelda, äärmisel pahemal tiival oma radikalismuse poolest. Loeme aga kirjeldusi üksikute patriarchide kohta, siis peame otsusele jõudma, et nad tõesti ajaloolised isikud on olnud. Abraham, Isaak, Jakob, Esau, Jakobi pojad astuvad meie ette, ilma et nad oma tõsise olemasolemise kohta kahtlust ärataksivad. Selle seisukoha leiame aga äärmisel paremal tiival! Nähtavasti on allikad ja „väljamaa uurimised“ mitmesugused, teineteisele vastukäivad olnud. Sellest siis see iseäraline seisukord: mida üks maha kisub, ehitab teine jälle üles ja ümberpöörduvalt. Vana Testamendi uurimisel on aga see küsimus, kust algab tõsine ajalugu ja mida tuleb legendaks pidada, sagedasti nagu piirikiviks, kust uurijatel mitmesugused teed algavad. Loomulik, et seisukohti mitu on. Kui neid ühte patta heidame, saame iseäralise segu, mis kellegile ei maitse.

Edasi nõuame teadusliselt töölt, et tema tõendused selged ja või- malikult täielikud, otsused hästi põhjendatud, allikate väärtus õieti ja teravasti oleks hinnatud. Kus võimalik ei ole igapidi kindlat ja põhjen- datud otsust anda, seal jääb teadusline uurimine ometi õiglaseks ja tunnistab, et hüpotees algab. Kõnel olev töö on väljaspool neid nõudmisi. Sele- tused, mis antakse, on sagedasti puudulikud ja segased, nõnda et nad

umbes „sinnapoole“ juhtuvad, sagedasti on nad ekslikud ja liiga julged, vähe põhjendatud.

Võtame näitusi: 66. veerul loeme: „dogma, Gr. k., christlik usutunnistus, mis konzili häälte-enamusega tehtud ja Rooma kiriku ülemuse käsul maksmata on pandud; käib südametunnistuse-vabaduse ja Jesuse õpetuse vastu“. Kas see tõesti teaduslik dogma seletus on?

74. veerul seletatakse e k s t a s i s'est rääkides, „et see meelehullus tuleb sagedasti haiglase oleku, närviärituse ehk alkoholilise joogi läbi, mis luulesünnitusi avitab ette kujutada ja „prohveti-nägemist“ näha Paläestina maal kasvavad kõige paremad viinamarjad, mille joogi mõjul seal väga sagedad prohveti „ilmutused“ sündisivad“. — Teaduslise töö kohta liiga iseäralik ja pealiskaudne seletus.

Jahvest öeldakse 118. veerul, et ta Hebraea rahva usuvaate järele Israeli rahva sõjajumal olevat. See on aga ainult üks Jahve tegevuse külg, et ta „tapluses vägev“ on; Jahve on ka õiguse, halastuse, armastuse jumal.

„Jesus Nazarlase, christliku usu alustaja“ elu ja tegevust kujutatakse 129. ja 130. veerul õige labaselt, pealiskaudselt ja ühekülgsest. Nii hästi Jesuse õpetus kui ka tema vastaste teguviis on nõnda kirjeldatud, et siin küll teadusel peaaegu mitte midagi ütelda ei ole olnud.

182. veerul jutustatakse, nagu oleks Israeli rahvas kuldvasikat jumalaks pidanud, koguni veel aastasadade jooksul. Siin segatakse jumalise ja selle nähtav väline märk, mille all teda auustatakse.

238. veerul öeldakse, et hinge iseolevus hebraea usu järele surmaga igavesti otsa saab. Teadus ütleb, et kõigis Vana Testamendi raamatutes mitte küllalt ühtlane selge vaade hinge suremata oleku kohta välja ei ole kujunenud; nende kohtade kõrval, mis surematust eitavad, on palju neid, mis seda jaatavad.

274. veerul jutustatakse, rationalismuse olnud „meie kodumaa Saksa pastorite usutunnistus sel ajal (s. o. 18. a. saja lõpul ja 19. a. saja algul), mida nad üksi oma teada hoidsivad, aga ialgi „talurahvale“ ei avaldanud. Herrnhuti isandad selle vastu jutlustasivad usu imesid seda suurema agarusega ja täitsivad oma kalapüüdmise noota rikkalikult“. Ajalugu kujutab asja koguni teisiti. Rationalismuse vaim tuli iseäranis ka meie kodumaa kantslitel nähtavale ja Herrnhuti suurt mõju võib suurelt osalt just sellega seletada, et õpetajate kuulutused liiga külmaks, elutuks olivad muutunud. Ka üleval pool ettetoodud sõnades ütleb kirjanik, et Herrnhuti isandad õpetajate „vastu“ teisiti kuulutanud — ometi oli tarvis „pastoritele“ hoopigi anda!

318. veerul öeldakse, Jesus heitnud pärast hüüdmist: „Mu Jumal, mu Jumal, miks sa mind oled maha jättnud!“ hinge. Evangeliumide järel on asjalugu teisiti.

49. veerul tõendatakse, et Piibel Eesti keele A. Thor-Helle läbi tõlgitud. Kirjanduse ajalugu ei seleta seda asja mitte nõnda.

76. veerul loeme, elohistid olnud El — jumala auustajad Ephraimi preestrid Samarias, kes vanad muinasjutud, mälestused ja kirjatunnistused kokku korjanud ja üles kirjutanud. Tõepoolest nimetatakse „elohistik“ ühte Mosesi ja Josua raamatute pea allikat, mis oma nime sellest on saanud, et temas Jumalat „elohim“ hüütakse, kuna teine „jahvisti“ nime kannab, sest et temas Jumalat peaasjalikult „Jahve“ kutsutakse.

Nii võiksime veel palju puudulikku seletusi ette tuua. Vaadatagu ainult järele näit. sõnade all: anthropomorphismus, anathema, aschera, Hiobi raamat, negativ, positiv, orthodoxia, üksikute prohvetite elu ja tegevuse kirjeldused jne. jne.

Puudulikkude otsuste kõrva astuvad liiga julged, vähepõhjendatud tõendused. Siia kuuluvad kõik need otsused, mis Vana ja Uue Testamendi raamatute kirjutajate, kirjutamise aja ja olude kohta käivad. Teaduse mehed näevad palju vaeva, et üksikuid raamatuid, isegi raamatute osasid süüdsasse valgusesse seada, kirjeldatud aja ja olude õigesse kohta paigutamise ja kirjanikkude äratähendamise läbi. Sagedasti lähevad siin arvamisid väga lahku ja küsimus jääb lahtiseks. Eesti „teadusline Piibli sõnaraamat“ annab aga otsused, mis selgemad on kui päike ja kindlamad kui kalju! Nõndasama liiga julged on tõendused selle kohta, kust üks või teine Piibli aine pärit on.

Abelist öeldakse, tema lugu juurduda „ühest Kanaani muinasjutust“; Simsoni jutud olevat „suuremalt osalt vana Babylooni päikese jumala Samas'e luuletustest laenatud“, „bene elohim“ olla „Babylooni muinasjutt“; Babeli torn olla kuninga Nabopolassari alustatud ja hebrealased luuletanud temast Babeli torni ehitamise ja keelte segamise; käsuõpetusest tõendatakse (34. veerg), et Juuda preestrid Hammurabi seadustest „palju paragrahvisid Mosesi seaduse raamatusse laenasivad ja seega neid oma jumala Jahve käskudeks seletasivad“. Terve see küsimus, mis on Israeli rahvas teistelt laenanud, on nii keeruline ja raske, et tõsised teadusemehed siin sugugi nii julgeid otsusi ei usu anda, nagu meie Heraklidese raamatus loeme. (Vaata: kõige uuem vabameeliste usuteadlaste kogutöö: Die Religion in Geschichte und Gegenwart, iseäranis I. köide, 724., 1141, 1448 ja teised veerud).

Iseäralikud on ka seletused, mis raamatus kahe Eesti sõna j u m a l a ja k u r a t i kohta antakse. J u m a l tulevat Sanskriti sõnast „jama = esiisa, algisa, kändisa“, k u r a t aga katoliku preestri auunimest c u r a t! Kas peab siin seletuse „teaduslikkuse“ kohta veel midagi ütleva?!

Põhjendamata otsuste hulka käivad ka sagedasti korduvad süüdistused „võltsimiste“ pärast, mida Heraklides Piibli eestikeelses tõlkes õige rohkesti leiab. Ei või maha rõhuda tundmist, et H. „võltsijate“ peale õieti kuri on. Kuidas on nende „võltsimistega“ lugu?

10. veerul loeme: „A l m a h on Hebr. k. noorik, Jes. 7, 14 järele, aga mitte „neitsi“, kogu E. piiblis võltsitult seisab“. Tõepoolest tähendab a l m a h noort naisterahvast üleüldse ja nimelt: 1) tütarlast, neitsit; nii 1. Mos. 24, 43; 2. Mos. 2, 8; 2) mehe naist. Jes. 7, 14 tõlgitakse sage-

dasti „neitsi“, nii ei või siin Eesti Piiblis otsekohesest võltsimisest mitte kõnet olla.

165. veerul loeme, et *Ketos*, Gr. k., suur mere elajas Eesti Uues Testamendis „valaskalaks“ võltsitud (Matth. 12, 40). Tõepoolest tähendatakse Greeka sõnaga *Ketos* suurt mereelukat, valaskala, haikala ja selle-sarnaseid mere olevusi. Uuem Uue Testamendi väljaanne (Joh. Weiss) tõlgib lihtsalt: kala (*Fisch*), paljudes keeltes on Piiblis seda looma valaskalaks nimetatud. „Võltsimine“ seega mitte tähelepanemise vääri-line.

201. veerul tõendatakse, Mamre olnud terebinthi puiestik Hebroni juures, ilus hiis, aga mitte „tammik“, nagu E. Piiblis võltsitult seista. See võltsimine ei ole suur, sest *el on* tähendab sagedasti tamme, *elone* Mamre = Mamre tammed.

258. veerul loeme, Hebr. *Chol* = imelind olla E. piiblis „liivaks“ muudetud. *Aga chol* tähendab: 1) liiv, 2) imelind, phönix.

280. veerul räägitakse, Taavet lasknud Ammoni rahva sõjavangisid elusalt saagidega puruks lõigata. Eesti Piiblis olevat aga kohad, mis sellest räägivad (2 Sam. 12, 31; 1 Ajar. 20, 1—3) „nii ümber võltsitud, nagu oleks Taavet neid saagide, raudäkete ja kervestega tööd sundinud tegema, mis mitte õige ei ole ega Hebr. k. kirjas ei seisa“. Siin ei saa mitte Hebr. keelt harutama hakata, näitame selle pärast üksnes, kuidas teaduse mehed neist kohtadest aru saavad. Kõige uuem teaduslik Vana Testamendi väljaanne, mis vabameeliste Saksa teaduse meeste Gressmanni, Gunkeli ja t. toimetusel praegu annete kaupa ilmub, tõlgib 2 Sam. 12, 31 nõnda: „Die Leute aber, die darin waren, führte er hinaus, stellte sie mit Sägen, eisernen Äxten und eisernen Picken an und liess sie mit Ziegelformen arbeiten“. (S. t. „inimesed, aga kes seal sees s. o. ära-võidetud linnas olivad, viis ta (s. o. Taavet) välja, pani neid saagidega, raudkirvestega ja raudnäksidega töösse ja laskis neid telliskivi vormi-dega tööd teha“). Seletuses lisab Gressmann veel juure: „allaheidetud rahvast sunniti tegu tegema (zu Frondiensten), nagu kord Israeli rahvast Egiptuses“.

Ka 1. Ajar. 20, 1—3 peame Hebr. algkirja järele sellesamas mõttes mõistma. Nii ei või „võltsimisest“ Eesti Piiblis siin küll mitte kõnelda, pealegi kus Hebr. tekst kaunis raske on.

325. veerul seisab, et Hebr. sõna „*tannin*“ merelendvat ehk meremadu tähendada, aga mitte valaskala, nagu E. Piiblis „võltsitult“ seista. Uuemate Vana Testamendi uurijate järele (v. Gunkel, Genesis) tähendab *tannin* mereelukaid, kõige suuremaid veeloomi, — nii on siis „võltsimisest“ küll vaevalt võimalik kõnelda.

Seda, mis siin öeldud, võib küll peaaegu kõikide „võltsimise“ ja „ümber ristimise“ etteheidete kohta ütelda, mida raamatus veel rohkesti leidub. Etteheitel räägivad selget keelt asjatundmise puudusest. Ma ei taha mitte E. Piibli keelt igas tükis kaitsta; ülekohus on aga seal „võltsimise“ süüdistust tõsta, kus tõlge alguskeelest mitte lahku ei lähe, või kus on püütud kaugel seisvat ja võrast mõistet selle läbi selgeks teha, et teda niisuguse sõnaga

tähendati, mis meile kõige ligemalt ja arusaadavamalt algsõna mõtte ära ütleb.

Saagu sellest raamatu teaduslise väärtuse hindamiseks. Näitusi puudulikust teaduslikkusest leidub igal leheküljel. Mitmed kohased ja head seletused, iseäranis kulturaloolised, mida raamatust leiame, kaotavad oma ümbruse läbi, mis asjatundmatusest hiilgab, oma väärtuse.

Raamatu puuduseks tuleb ka seda arvata, et sagedasti seletusi mitte selle sõna all ei anta, millega asja Eesti Piiblis nimetatakse, vaid vastava võõrakeelse nimetuse all. Nii jutustatakse „määra nahkadest“ (2 Mos. 26, 14 j. t.) „delphin“ all, „käiksita kuuest“ (2 Mos. 28, 4—30 j. t.) „ephod bad“ all, „suurest kohtust“ „Sanhedrini“ all, „Kores'est“ „Kyrose“ all, „Salomoni võlvitud hoonest“ „Salomo halle“ (!) all, „valmistamise päevast“ „paraskeue“ all, „leseni kivist“ — „lingkyrioni“ all, „kallist vaigust“ „mastix“ all jne. Mis aitab võõrakeelse sõna äraseletamine kui Eesti Piiblis leiduv sõna mitte seletust ei leia?

Võõraid sõnu on kirjanik rohkesti üles võtnud, millel Piibliga ja tema Eesti tõlkega midagi tegemist ei ole: planet, periode, proselyt, antichrist, residenz, exil, universal, intelligenz, philosoph, provinz, vasall jne. Selle juures juhtub niisugused haledaid äpardusi, nagu „Novum ja Vetus Testament“ (peab olema Testamentum).

Ei või ka heaks kiita võõraste asjade seletamist meile niisama tundmata suuruste läbi. Mis peab Eesti lugeja näituseks selle all mõtlema, kui talle öeldakse, et Hebraea küünar „meie mõõdu järele 483,9 millimeetrit pikk“ on, või jälle, et kor 364⁴/₁₀ liitrit sisaldab? Niisama eksitav on sagedane kilometri tarvitamine pikkuse mõõduna. Et enesele asja ette kujutada, peab jällegi teisest raamatust järele vaatama, mis need mõõdud tõsiste „meie mõõdudega“ võrreldes tähendavad. Teaduslik sõnaraamat peab ometi arusaadavaid seletusi andma.

Keel on tihti labane, vaene. Üksikud lööksõnad: „käremeelne“, „raudse ikke all“ korduvad sagedasti. Võõrakeelsed sõnad, mida oht-rasti tarvitatakse, ei jõua keelt maitserikkamaks teha. Fix-täht, Babyioni exil, pharislased, residenz, pantser, phülistlased, saddokitid ja teised ei nõua tingimata vastuvõtmist. Õnnetumaks peab kirjaniku katset nime-tama üleüldiselt tuntavatele sõnadele võõrast kaju anda: christlased (= kristlased), chor (= koor), graad (= kraad).

„Pagana“ asemel tarvitatakse järjekindlalt „ethnik“ = rahvausuline; sellest siis „ethnikismus“, „ethnikichristlik“ õige kanged sõna kujud ja asjata sisse veetud.

Kirjaviisi poolest on kirjanik mitmeti iserada käinud — harilik nähtus meil, kus seda uhkuse asjaks peetakse, et kirjanikul „oma“ kirja-viis on. Et niisuguse algupärasuse otsimise alla mõnigikord puudulik õigekirjutuse tundmine on ära peidetud, seda ei ole sagedasti mitte raske üles leida. Heraklides on iseäranis võõraid nimesid püüdnud „nende aja-loolisel kujul“ kirjutada, „nagu nad kõigisse haritud Europa rahvaste keelfesse on vastu võetud“.

See püüdmine on teda nähtavasti kohustanud nimesid, mis meil oma kindla koduse kuju on omandanud, jälle meile võimalikult võõraks tegema: David, Kristus, Chaldäa, Babylon, antichrist, Zebaoth, Zion. Vaevalt on tarvis neid meile seesuguses võõras kujus ette tüua.

Vähematest õigekirjutuse vigadest läheme mööda.

Kõike seda silmas pidades, mis ette toodud, peame lõpuotsusele jõudma, et töö kirjanikul täiesti üle jõuu on käinud ja sellepärast nii puudulik on saanud, et teda kuidagi õpetamise ja õppimise juures juhatajaks ega abinõuuks ei või soovitada.

J. Köpp.

Uued raamatud 1911.

224. Allo, G. Elupeerel lastele, Tallinnas 1911. Kirjut. kirjast. J. Felsbergi ja A. Tetermanni tr. 16° (13×19). 48 lhk. Pilt. Hind 10 kop. 5000 eks.
225. Büttner, Heinrich. Siegfried — jõukangelaste kuningas ehk jõud ja armastus. 1—3 anne. Tartus 1911. „Edu“ kirjast. G. Zirki tr. 8° (14×21) 80 lhk. Hind 10 kop. 2.500 eks.
226. Eesti Kirjastuse-ühisuse „Postimehe“ põhjuskiri (Lühike kokkuvõte). Tartus 1911. „Postimehe“ tr. 4° (18×30). 2 lhk. 300 eks.
227. Kreuzwald, F. R. Kalevipoja Esiandeks. Tartus 1911. „Postimehe“ tr. 8° (15×23). 33 lhk. 100 eks.
228. Kiir. Üleüldine kasulik kalender 1912. Tartus 1911. G. Zirki tr. 8° (13×20). 96+76 lhk. Hind 10 kop. 25000 eks.
229. Margaretha Steinheil. 49—54 anne. Tartus 1911. G. Zirki tr. 8° (14×21). 1521—1552 lhk. Hind 10 kop. 2000 eks.
230. Missioni Sõnumed. Tallinnas 1911. A. Mickwitzi tr. 8° (14×20). 16 lhk. Pilt. 3000 eks.
231. Näitemängu neljas raamat. Käsiraamat asjaarmastaja näitlejale. Viljandis 1911. E. Kingi tr. 16° (13×19). 47×5 lhk. Hind 30 kop. 550 eks.
232. Eesti Põllutöö ja tööstuse näituse nimekirj Tartus 19., 20., 21. ja 22. aug. 1911 a. Tartus 1911. 16° (11×17) 128+16 lhk. 2 500 eks.
233. Ortman, Reinhold. Kalgid südamed. Roman. Tallinnas 1911. M. Schifferi tr. 8° (14×20). 16 lhk. 2000 eks.
234. Roots, A. Vanapoisi kihlus. Kolmes vaatuses Gogoli järel (Rahva näitemängud nr. 143). Viljandis 1911. E. Kingi tr. 16° (13×19) 59+5 lhk. Hind 50 kop. 1100 eks.
235. Rutoff, Chr. Vastu vett. Vaatemäng neljas järgus (Rahva näitemängud nr. 146). Viljandis 1911. E. Kingi tr. 16° (13×18) 88 lhk. Hind 80 kop. 1100 eks.
236. Saarde. Talli ja Laiksaare Põllumeeste Seltside ühisuse põllu- ja käsitöö näituse nimekirj 13 ja 14 augustil 1911 a. M. Ostaveli tr. 16° (12×17) 28 lhk. 200 eks.
237. Väike Eesti Täht-raamat ehk kalender 1912. aasta peale. Tallinnas 1911. A. Laurmani tr. 16° (10×13) 40+8 lhk. 10.000 eks.
238. Wilde, Eduard. Kirjatööde kogu. „Linda“ aktsiad. Tallinnas 1911. G. Pihlaka kirjast. J. ja A. Paalmanni tr. 16° (13×19) 100 lhk. Hind 50 kop. 2000 eks.

239. Wilde, Eduard. Kännud ja käbid. Tallinnas 1911. G. Pihlaka kirjast. J. ja A. Paalmanni tr. 16° (13×19) 104 lhk. Hind 40 kop. 2000 eks.
240. Wilde, Eduard. Kirjatööde kogu. Keisri käsiraha. Tallinnas 1911. G. Pihlaka tr. J. ja A. Paalmanni tr. 16° (13×18). 76 lhk. Hind 30 kop. 2000 eks.
241. Wurin E. Alkoholismus ja töölised II. Kirikherra W. Reiman, seltsimehe teng karskuse töös. Tallinnas 1911. W. Ehrenpreisi tr. 8° (15×22) 48 lhk. Hind 15 kop. 1000 eks.
242. Arro, Chr. Väetamise õpetus. Lühike kokkuvõtte tähtsamate väetuse küsimuste selgitamiseks. Eesti Põllutöö Ühenduse väljaanne 2. Tartus 1911. J. Mällo tr. 8° (14×21) 102 lhk. Hind 40 kop. 3000 eks.
243. Büttner, Heinrich. Siegfried — jõukangelaste kuningas ehk jõud ja armastus. 20 anne. Tartus 1911. G. Zirki tr. 8° (14×21) 593—656 lhk. Hind 10 kop. 1000 eks.
244. Hilda ehk armastus lõhub seisuste vaheseinad maha. 46—50 anne. Narvas 1911. T. M. Franzdorfi tr. 8° (14×21). 541--599 lhk. Hind 5 kop. 500 eks.
245. Jurjevis (Tartus) asuva Eesti Laenu ja Hoiu Ühisuse põhjuskiri. Tartus 1911. „Postimehe“ tr. 16° (11×18) 36 lhk. 2000 eks.
246. Mohrfeldt, A. Piibli lood. Riiga 1911. K. Sichmanni kirjastus, F. Schnackenburgi tr. (Tartus) 8° (15×23) 167 lhk. Pilt Hind 80 kop. 1.500 eks.
247. Ohvitseri kättemaksmine. 7 anne. Narvas 1911. M. Laurbergi kirjastus. T. M. Franzdorfi tr. 8° (14×21) 73—84 lhk. Hind 5 kop. 500 eks.
248. Täieline äralunastamine. Tartus 1911. Schnackenburgi tr. 16° (11×17). 63 lhk. 1800 eks.
249. Pasdu-raamat kalendriga 1912 a. Tartus 1911. K. Jaiki kirjast. G. Zirki tr. 16° (11×18). 16 lhk. 4.500 eks.
250. Upit, Andrei. Kodanlased. Läti keelest Johann Pukits. Peeterburis 1911. Ühiselu Kirjastus. E. F. Meksi tr. 8° (15×23). 134 lhk. Hind 50 kop. 500 eks.
251. Büttner, Heinrich. Siegfried — jõukangelaste kuningas ehk jõud ja armastus. 18—19 anne. Tartus 1911. G. Zirki tr. 8° (14×21). 465—592 lhk. Hind 10 kop. 1000 eks.
252. Eesti rahva kasuline kalender 1912. Tartus 1911. Laakmanni tr. 16° (11×18). 40 lhk. 3500 eks.
253. Eesti Üliõpilaste Seltsi aruanne 1910. II. ja 1911 I. poolaasta kohta Tartus 1911. K. Sööti tr. 8° (14×20). 24 lhk. 300 eks.
254. Ilus Rosali ehk leinakask ema haul. 3—4 anne. Narvas 1911. A. Raha raamatukaupluse kirjast. G. Pihlaka tr. (end. R. Pöder). 4° (20×29). 13—24 lhk. Hind 10 kop. 500 eks.
255. S. T. Jõulu helinad — Uued armsad jõulu laulud. Pärnus 1911. „Meie kodumaa“ tr. 16° (10×13) 32 lhk. Hind 5 kop. 3000 eks.
256. Kalender 1912. Tartus. A. Kramereri kirjast. Laakmanni tr. 16° (12×19). 48 lhk. 5000 eks.
257. Kalender 1912. aasta jaoks. Tartus 1911. A. [Araka kirjast. J Mällo tr. 16° (11×15). 64 lhk. 10.000 eks.
258. Kotsar, K. Elutungi avaldused. Tartus 1911. Kirj. kirjast. A. Grenzsteini tr. 16° (15×19) 127 lhk. Hind 60 kop. 2000 eks.
259. Ohvitseri kättemaksmine. 8 anne. Narvas 1911. M. Laurbergi kirjast. T. M. Franzdorfi tr. 8° (14×21) 85—96 lhk. Hind 5 kop. 500 eks.

260. Postimehe tähtraamat 1912. Tartus 1911. „Postimehe“ tr. 16° (9×13) 63+80 lhk. 15000.
261. Talvine sõidu plaan Balti-Pihkva-Riia, Valga-Marienburgi-Stokmannshofi, Valga - Viljandi - Pärnu, Viljandi - Tallinna - Paide, Tallinna-Haapsalu, Tallinna-Rakvere raudteel. Tartus 1911. „Postimehe“ tr. 16° (8×14) 16 lhk. 1000 eks.
262. Margarete Steinheil, 8 anne. Tartus 1911. G. Zirki tr. 8° (14×21). 209—240 lhk. Hind 10 kop. 2000 eks.
263. Moskva Eesti Selts. 6 märtsil 1911. a. ärapeetud Näitemüügi aruanne. Moskva 1911. J. E. Leveti ja C. tr. 8° (14×21) 23 lhk. 500 eks.
264. Büttner, Heinrich. Siegfried — jõukangelaste kuningas ehk jõud ja armastus. Tartus 1911. G. Zirki tr. 8° (14×21) 81—112 lhk. Hind 10 kop. 2300 eks.
265. Büttner, Heinrich. Siegfried — jõukangelaste kuningas ehk jõud ja armastus. 5 anne. Tartus 1911. G. Zirki tr. 8° (14×26). 113—144 lhk. Hind 10 kop. 2200 eks.
267. Büttner, Heinrich. Siegfried — jõukangelaste kuningas ehk jõud ja armastus. 6 anne. Tartus 1911. Edu kirjast. G. Zirki tr. 8° (14×21). 145—176 lhk. Hind 10 kop. 2000 eks.
268. Oken, J. Kodu õppijate laste lugemise raamat. Pärast aabitsa läbi õppimist. Pihlaka kirjas. M. Antje tr. 16° (12×19) 135 lhk. Pilt. Hind 20 kop. 4000 eks.
269. Elu taeva kehade peal. Tallinnas 1911. A. Perti tr. 8° (14×20). 33—40 lhk. Pilt. 15000 eks.
270. Haapsalu Kalender 1912. M. Tamverki kirjast. ja tr. 16° (10×14) 32 lhk. 5000 eks.
271. Hellat, P. Dr. Tervise-õpetus. 9 anne Tallinnas 1911. ja A. Paalmanni tr. 8° (16×23). 257—288 lhk. Pilt. Hind 20 kop. 3000 eks.
272. Juling, J. Ketserikohtud. Kujutused munga ja nunna kloostrite elust ning Jeesuse ordo tegevusest. J. Telsbergi ja A. Tetermanni tr. 8° (24×22). 128 lhk. Pilt. 80 kop. 3000 eks.
273. Koeru Kaubatarvitajate ühisuse põhjuskiri Tartus 1911. Sööti tr. 16° (11×17) 19 lhk. 800 eks.
274. Lehar, Franz. Laulude sõnad. Lõbus lesk Viktor Leoni ja Leo Steini 3-e järguline operett. Aleksander Trilljärve tõlge Tallinnas 1911. „Estonia“ kirjast. V. Ehrenpreisi tr. 8° (15×22). 26 lhk. Hind 10 kop. 500 eks.
275. Margarethe Steinheil 55 anne. Tartus 1911. G. Zirki tr. 8° (14×21). 1713—1744 lhk. Hind 10 kop. 2000 eks.
276. Meyer, Adilt M. Dr. Elu taevakehade peal tõlk. S. V. Veski Tallinnas 1911. A. Perti tr. 8° (14×20). 32 lhk. Pilt. 14000 eks.
277. Missioni sõnumed. Tallinnas 1911. A. Mikvitzi tr. 8° (14×20) 16 lhk. Pilt. 3000 eks.
278. Mis võime Lurichist õppida. Tallinnas 1911. Keuleri poja tr. 16° (11×15). 16 lhk. Hind 10 kop. 2000 eks.
279. Õnne soovi luuletuste album. Paremate Eesti luuletajate laulud. Tallinnas 1911. Kunsti ja Teaduse kirjast. J. Telsbergi ja A. Tetermanni tr. 8° (14×21). 69 lhk. Hind 40 kop. 2000 eks.
280. Parikas J. ja P. Fotograafia õperaamat. Tallinnas 1911. S. ja A. Paalmanni tr. 16° (12×18). XIV+204+16 lhk. Pilt. 2 lhk. 2000 eks.

Maria Kuntz

≡ Eesti Kirjanduse Seltsi kuukirja ≡

„Eesti Kirjanduse“

tellimine 1912. aastaks kestab edasi.

„Eesti Kirjandus“ ilmub korralikult iga kuu 15-daks Eesti Kirjanduse Seltsi kulul korra kuus, vähemalt 500 lhk. aastas ja toob hinnata kaasandeks E. Kirjanduse Seltsi protokollid. Kuukirjas avaldatakse pikemaid kirjutusi; mis Seltsi tegevuse üksikute harudega — kirjanduse, teaduse, kunsti, rahvateaduse ja kodumaa ja selle mineviku tundmaõppimise — ja nende töövilljaga ülevaatlikult tutvustavad või uusi vagusid püüavad ajada. Arvustused harutavad hiljuti ilmunud raamatuid ja püüavad õiglaselt neid hinnata. Sõnumid Seltsi tegevusest ja „Toimetusest“, koosolekute-kirjeldused, keele-, kooli-kirjanduse- ja ajaloo-toimekonna aruanded, uute liikmete nimed, surmaga lahkunud liikmete järelhüüded, kassaülevaated, jne. hoiaivad Seltsi ja liikmeid alalises ühenduses ja osaduses. Uute raamatute nimekiri toob kirjanduse sõpradele värskaid teateid uuesti ilmunud raamatutest. Kuulutused on kirjastajatele soovitavaks abinõuks, et viibimata oma väljaannete peale tähelepanemist juhtida.

„Eesti Kirjandus“ 1911. aastakäik, hind 250 kop., sisaldab järgmistelt kaastööliselt kirjutusi: 1) **Keeleteadusest**: V. Grünthal, Aruane murrete uurimisest Saaremaal; Mõned jooned keele ajalooalt. F. Ederberg, Võõrakeelne Eesti keel. J. Jõgever, Veel kord kuidas tuleb sõnu auu, nõuu kirjutada; Eesti muinasajast. J. Lõo, Meie koduloomade nimetused. Oskar Lõvi ja Jõh. Lauri, Aruane kohanimed ja murde sõnade korjamisest. H. Põld, Eestikeele rõhu ja häälikute painumise vahekorraast. 2) **Kirjanduse ajaloo**st: Aino Kallas, Vaade Eesti viimase aasta ilukirjanduse kohta. Aladár Bán, Kalevipoja iseloom. A. Kitzberg, Lauliku Friedrich Kuhlbari seitsmekümneaastase sünnimispäeva puhul. Bernhard Linde, Vene mõju Eesti kirjanduses. M. Pukits, Pilk Läti kirjandusesse. Hugo Raudsepp, Eesti noorsugu A. H. Tamsaare novellide valgustusel. W. Reiman, Kalevipoja „Esiandeks“. Kalevipoja juubel. G. Suits, Kalevipoeg rahva eposena ja kunsti tööna. H. Ojansuu, „Eesti Kirjandus“ toimetusele. 3) **Kultuura ajaloo**st: J. Jõgever, Eestlaste hariduslised olud enne Kristust. M. Kampmann, Uuemast Vene kirjandusest eestlaste kohta. W. Reiman, Kolm tähtsat ajaloohallikat venestuse päevilt; Ajalooliste mälestuste korjamine; Üleskutse muinasaegiste mälestuste korjamiseks; Eestimaa õue- ja majamärkide korjamine üleskutse. Eesti Hariduseseltsi aastaraamat. J. Tõnisson, Willem Reimani 50 a. sünnimispäeva puhul. 4) **Folklorest**: M. J. Eisen, Kristlikud ained Kalevipojas; Mis teadis rahvas 19. aastasaja lõppuolel Kalevipojast; Metsik. J. Luiga, Põhjavaim. 5) **Arvustused**: a) Ilukirjanduse kohta kirjutanud: Bernhard Linde; A. Jürgenstein; Karl Laos; Fr. Tuglas. b) Koolikirjanduse kohta; H. Walk; N. Kann; J. Kents; c) Muusikakirjanduse kohta; H. Walk; d) arstiteadusliku kirjanduse kohta: H. Koppel; e) Majandusteaduslike kirjanduse kohta: J. Lillak, M. Treumann. f) Loodusteaduslike kirjanduse kohta: D. Rootsmann. g) Arheoloogilise kirjanduse kohta: W. Reiman. h) Ajaloolise kirjanduse kohta: V. Grünthal; P. Rängel. i) Kultuurajaloolise kirjanduse kohta: V. Grünthal; M. Kampmann. k) Maadeteaduslike kirjanduse kohta: V. Grünthal.

1) Lastekirjanduse kohta: P. Rängel. 6) Kirjavahetused: C. R. Jakobsoni kirjad L. Koidulale; Prof. J. Köhleri ja J. Hurti kirjavahetus. 7) Üleskantsed. 8) Auhinnad: 1910. a. auhinnad kirjanduslistest töödest. 9) Nekroloogid ja pildid. 10) Uued raamatud. 11) Eesti Kirjanduse Seltsi protokollid 1911. a., liikmete nimekiri, aruanded jne.

1912. aasta aastakäigule on kaastööd lubanud: Keeleteaduses: V. Grünthal, J. Jõgever, L. Kettunen, T. Lehtisaio, K. Leetberg, H. Ojansuu, H. Põld. Kirjanduses: J. Aavik, A. Bán, E. Enno, A. Jürgestein, Aino Kallas, A. Kitzberg, J. Luiga, G. Suits, Fr. Tuglas, Rahvateaduses (folklores): M. J. Eisen, O. Kallas. Ajaloos, J. Kerg, M. Lipp, J. Lõo, W. Reiman, A. Thomson. Kunstis: M. Puukits, Kr. Raud. Usuteaduses ja eetikas: J. Kõpp, J. Kukk Keilas, P. Põld. Majanduseteaduses: A. Hanko, J. Hünerson, A. Jung, J. Kukk Tartus. Koolikirjanduses: H. Einer, M. Kampmann, A. Kleitzmann, M. Okas, A. Põllusaar, T. Riomar, A. Rull, J. Tammemäg, H. Walk.

Siis avaldab E. K. S. ajaloo-toimekond terve rea tuttavate meeste ja tegelaste kirjavahetust. Korda ootavad: J. W. Jannseni kirjad tsensori M. Suigusaarele, C. R. Jakobsoni kirjad J. Köhlerile, J. Adamsoni kirjad J. Köhlerile (Adamsoni pildiga, Köhleri maalitud), Kreutzwaldi kirjad J. Köhlerile, F. R. Fählmanni kirjad F. R. Kreutzwaldile, M. Weske kirjad J. Köhlerile.

Kuukirja „Eesti Kirjanduse“ tellimise hind on postiga 3 rbl., talituse asemikkudelt Tartust ise ära viies 2 r. 50 kop. Üksik number 30 kop. Võlgu tellimised jäävad tähelepanemata. Adressi muutmine 10 kop.

Kaduma läinud numbrite asemele saadetakse teised ainult siis, kui kadumisest kahe kuu jooksul, numbri ilmumisest arvatud, teatatakse. Üksikute numbrite müüjaid palutakse aastakäikusid mitte lõhkuda, sest et poolikuid aastakäikusid ilma sellekohase lepinguta müüjatelt mitte tagasi ei võeta.

Üksikuid numbrid müüvad ja võtavad tellimisi vastu järgmised talituse asemikud: Tallinnas A. Buschi raamatukpl.; Pärnus J. Karu ja A. Küngi raamatuk.; Viljandis H. Leoke'se rmtkpl.; Tartus „Postimehe“, K. Sõõti ja K. A. Raagi raamatukpl. Muidu oleks otsekohene tellimine postiasutuste kaudu väga soovitatav.

Tellimise adress: Kuukirja „Eesti Kirjanduse“ toimetus, Tartus, (Vene keeli: В редакцію журнала „Eesti Kirjandus“ въ г. Юрьевъ, Лифл. губ.)

Toimekond loodab, et Eesti keele, kirjanduse ja ajaloo sõbrad tarvilikku kuukirja ise rohke tellimisega jõude toetavad ja kooli- ja vallavalitsusi, kui ka seltside eestseisusi ja lugemise ringkondi elavale osavõtmi- sele äratavad. Kuukirja senised aastakäigud tunnistavad, et tema ümber ikka laiemalt kaastöölisi kogub, kes rahuloldavalt oma ülesannet täita suudavad, nii kaugelt kui see meie kitsastes oludes võimalik on. Lugejad omalt poolt aidaku kaasa, et kuukirjas avaldatud harutused mõtteid liikuma ja selgitama pääseksid ja et tema ainealine alus kindlustatud saaks. Kasvab osavõtmine, siis kangeneb ka kuukirja võimine.

Kuukirja „Eesti Kirjanduse“ toimekond.

Tallinna Eesti Kirjastuse - ühisuse väljaandel ilmuvad
suured politika, majanduse ja kirjanduse ajalehed

Päevaleht ≡ Aeg ≡ Koit

6 korda nädalas,

„Päevalehe“ lühendatud
väljaanne. 3 korda nädalas.

2 korda nädalas ja peab
iseäranis maaelanikkude
tarvidusi silmas.

Neljat aastat Tallinna Eesti Kirjastuse-ühisuse väljaandel ja praegusel toimetusel ilmudes on „Päevaleht“ oma nädala - väljaannete „Aja“ ja „Koiduga“ rahva poolt usaldust ja lugupidamist võitnud, nagu seda järjeste kasvav lugejate hulk tunnistab. Sest meie ei taha mitte ainult arvustavalt mõjuda, vaid sihikindlalt Eesti rahva poliitikaliste õiguste laiendamise, majanduslise seisukorra parandamise, hariduslise järje tõstmise ja rahvuslise iseolemise arenemise eest võideldes ülesehitavat ja korraldavat tööd teha. Meie lipukiri on: Vabadust, õigust ja valgust rahvale — elamiseks, töötamiseks ja edendamiseks. Kõik, mis meid sellele eesmärgile ligemale viib, leiab meie poolt tõsist toetust ja otsekohest kaastööd, aga leppimata võitlust peame kõige vastu, mis selle eesmärgi kättesaamist tahab keelata, tulgu see omade või võõraste poolt. Sellele põhjusemõttele oleme erakorraliste raskuste all töötades ustavaks jäänud, sellesama põhjusemõttele järele tahame ka edaspidi käia parema tuleviku heaks töötades. Otsekoheselt ja julguste kõigis põhjusemõttelistes küsimustes välja astudes tarvitame siiski elati ainult viisakat, haritud inimestele kohast kõneviisi ning hoiame ennast tühiste tülide ja väiklaste isiklike vaielduste eest, millega kõigi mõistlikkude lugejate juures täielist rahulolemist oleme leidnud.

„Päevalehe“, „Aja“ ja „Koidu“ toimetuses töötavad: vastutav toimetaja G. E. Luiga, cand. jur. A. Hanko, cand. hist. J. Sitska, J. V. Veski, A. Schnicker, K. R. Pusta, J. Vunn, E. Virgo, T. Sander, K. Volmer, A. Fiskar, H. Veltmann.

Välise kaastöölisena toetavad meid tuttavamad Eesti haritlased, kirjanikud ja seltskonnategelased oma kaastööga. Nõnda on meie lehtedes oma kirjatöösid avaldanud: Dr. F. Akel, cand. jur. Beek, Ch. Brüller, stud. J. Depmann, M. J. Eisen, cand. V. Grünthal, Dr. med. P. Hellat, instruktor K. Illimar, instruktor A. Johannson, stud. E. Juhanson, cand. jur. F. Karlson, kunstnik A. Kiwi, Dr. K. Konik, kunstnik J. Koort, veterinarist J. Kotkas, kunstnik H. Laipmann, stud. Bernhard Linde, Dr. J. Lossmann, Dr. med. J. Luiga, Dr. A. Lüüs, M. Martna, Mait Metsanurk, cand. jur. Lui Olesk, veterinarist A. Olt, cand. jur. K. Päts, stud. J. Piper, stud. H. Piip, Dr. V. Reier, instruktor A. Saar, pr. Ebha Saral, veterinarist K. Saral, stud. S. Sommer, stud. L. Simsiwart, cand. Gustav Suits, Dr. S. Talvik, A. H. Tammsaare, R. Tobias, rohuteadlane R. Vallner, cand. jur. J. Vilms, stud. Vestholm, Eduard Vilde, veterinarist J. Zimmermann j. m. m. — Oma kirjasatjad Berlinis, Parisis, Kopenhagenis, Italias, Norras, Soomes, Peterburis, Moskvas ja kõigis kodumaa linnades ja kihelkondades.

Edeneva elu kasvavatele nõudmistele vastu tulles tahame oma lehtesi uuel aastal veelgi täiendada ja avame selleks mitmed uued osakonnad. Sagedaste soovivad lugejad ühe või teise õiguslise küsimuse, seaduse, senati seletuse või kohtuotsuse kohta täielikumaid teateid. Uuel aastal anname selleks isearalise eralisa **Õigus ja Kohus** 1 kord kuus välja, mis pärast kokkukõidetult lugejatele heaks järelevaatamiseraamatuks jääb. „Õigus ja Kohus“, mille toimetamise õiguseteaduse kandidaat J. Vilms oma peale on võtnud, toob pikemaid ülevaatlikke seletusi seaduste määruste üle, millel rahva igapäevases elus isearaline tähtsus on ja mille tundmise puudus ennast suurte kahjude läbi kätte tasub. Nii tulevad esimeses reas arutamisele küsimused:

1. Renditalude kontrahid ja nende kinnitamine. 2. Pärandamine talurahva õiguse järele Baltimaal. 3. Peremeeste ja teenijate vahakord Balti eraõiguse järele. 4. Varata klassid ja Balti eraõigus. 5. Tööliste maksetav tasu vigastuste ja surma puhul. 6. Valimiseõigus linnas ja linna-omavalitsuse õigused.

Peale selle ilmuvad senati seletused ja tähtsamad kohtuotsused, kostused küsimiste peale jne.

Et mereasjandus meie rahvale juba olevikus väga tähtis on ja tulevikus veel tähtsamaks töötab saada, aga isearalise laevameestelehe väljaandmine senini mitte korda ei ole läinud, siis avame uuel aastal „**Mereasjanduse osakonna**“, mis juhtkirju kodumaa laeva-asjanduse seisukorra, kirjeldusi meresõidu tehnika edenemise, teateid laevaturu üle ja tegelikka juhatusi ning nõuandmisi mere- ja kalameestele toob. Selleks on meile mitmed elukutselised meremehed ja mereasjanduse tundjad oma kaastööd lahkeste lubanud. Edasi seame isearalise „**Majapidamise osakonna**“ perenaiste jaoks sisse, milles kõiki kodusesse majapidamisesse puutuvaid küsimusi käsitatakse; peale selle ilmub iga kuu isearalises lisana **Naljahammas**, mis nalja- ja pilkepiltisid, poliitikaküsimuste ja päevasündmuste kohta toob. Siin tahab Eesti paremal naljakirjanik Eduard Vilde oma humoristilisi ja satirilisi kirjeldusi ja jutustusi avaldada, kuna joonistusi O. Krustein, üks kõige parematest Eesti karrikatüristidest, valmistab, mispärast „Naljahammas“ iseäranis tuumakas ja huvitav töötab saada. — Viimaks saavad kõik tellijad ilma lisamaksuta ajakirja

Kodu. Endist viisi ilmub **Perekonnaleht** iga nädala lõpul

ja toob peale lühemate juttude ja muu lugemise nimelt kodumaalinnadest, alevitest, küladest ja kihelkondadest ning kaugemal olevatest Eesti asundustest piltisid ja kirjeldusi.

Majapidaja Jutulisa ilmub endist viisi raamatu kuval toimetusel edasi.

J. Lammas' e tegeval toimetusel edasi. Uuel aastal hakkab „Päevalehes“ ja „Ajasa“ L. Rellstabi suur roman „1812“ ilmuma, mis suurt Vene-Prantsuse sõda väga huvitavates piltides kujutab. Kuna tuleval aastal selle suure ajaloolise sündmuse 100 aastast mälestust peetakse, siis on nimetatud jutu avaldamine kõigiti ajakohane. Järge ootamas on meil peale selle Mereschkovski kuulus sisurikas ajalooline roman „Julianus Taganeja“, mis selle paljulaimatud Rooma keisri noorust ja valitsemist, selleaegse noore ristiusu ja sureva paganausu elu ja olu õiges ajaloolises valguses näitab. Suurt huvitust pakub lugejatele ka Ervin Roseni „Põikepa Amerikas“. Kirjanik jutustab köitavat värskusega, kuidas ta koolides üleannetuse pärast välja heidetud Amerikasse saadeti, kus ta kõige keerulisemaid ja imelikumaid juhtumisi

läbi elas. „Päevalehes“ ja „Koidus“ ilmuvad „Merealune linn“, väga huvitav ja põnev reisiroman, „Munk ja soldat“, jutustus Saksa talurahva suure mässu ajast ja mitmed teised põnevad, ilusad ja õpetlikud jutud.

Meie raamatukogu.

Meie raamatukogu väljaandmist oleme tuleval aastal teisiti korraldanud. See ei ilmu mitte enam iganädalaste poognatena, vaid iga kuu üks suurem vihk. Edasi oleme otsustanud tuleval aastal arvu poolest vähem, aga selle eest suuremaid raamatuid anda, nimelt:

G. E. Luiga Vägivallamaal. Jutud ja kirjeldused peaaesjalikult Eesti asunikude elust. Umbes 300 lehekülge. — Selle kogu väljaandmisega tuleme nendele rohkearvulistele lehelugejatele vastu, kes kaasande raamatutes algupäralisi juttusid on soovinud näha.

H. Prants Eesti rahva ajalugu. Umbes 300 lehekülge. — Meil ei ole senini ühtegi korralikku kodumaa ajalugu, kust meile meie esivanemate „muiste kallid mälestused“ võltsimata viisil vastu lehviksivad. Nüüd on üks parematest Eesti ajaloo tundjatest, hra H. Prants, selle suure töö oma peale võtnud ja meil on võimalik seda tuleva aasta jooksul oma lugejatele kätte toimetada. H. Prantsu teised ajaloolised kirjatööd on „Eesti Kirjanduse Seltsi“ ajakirjas ja mujal asjatundjate poolt kõige paremat arvustust leidnud, mispärast loota võib, et „Eesti rahva ajalugu“ kõiki nõudmisi täidab, mis niisugusele tööle ette võib panna.

Valitsemise õigus. Prof. A. J. Jelistratovi ettelugemiste järele stud. jur. H. Piip. Umbes 250 lehekülge. — Valitsemise õiguse tundmine on riigikodanikule kõige tarvilikum osa õiguseteadusest, sest kuigi mõnel inimesel terve eluaeg ühegi kohtuga tegemist ei tule, siis on tal valitsuse ametnikkudega ühel või teisel viisil ikka kokkupuutumist.

Maa. Prof. Lindemanni maakera saamise ajalugu. Hulga piltidega. Umbes 250 lehekülge. — Vastab uuema teaduse põhjal ja rahvalikus, arusaadavas kõneviisis iga mõtlejat inimest huvitavate küsimuste peale, kuida maakera, mille pinnal peal meie elame ja käime, on saanud ja missugused jõud tema tekkimise ja kujunemise juures tegevad on olnud.

Üksikmüügil maksavad need raamatud pärast ilmumist 3--4 rubla, kuna meie nad tellijatele 1 rubla lisamaksu eest anname. Kes siis neid raamatuid kasulikumatel tingimistel soovib omandada, seda palume lehe tellimisehinna 1 rubla aastas, 50 kop. pooles aastas ja 25 kop. veerandaastas juurde lisada.

„Päevalehe“ tellimise hind 1912:

Postiga:		Postita:	
Raamatutega „Pvl.“ üksinda.		Raamatutega „Pvl.“ üksinda.	
Terve aasta	7 rbl — kop.	6 rbl. — kop.	5 rbl. — kop.
6 kuud	3 „ 70 „	3 „ 20 „	2 „ 70 „
3 kuud	1 „ 95 „	1 „ 70 „	1 „ 40 „
Väljamaale aastas:	ühes raamat. 13 rbl. 50 kop.	„Päevaleht üksinda	12 rbl.
Tellimise adress: Tallinna, „Päevalehe“ toimetusele. Vene keeles: гop. Ревель, въ контору газеты „Пявалэхтъ“.			

„Viljandi Teataja“

tellimine 1912. aasta peale kestab edasi.

Väljaandja: Kirjastuse Osaühisus. --- Vastutav toimetaja: vannutatud adv. K. Baars.

Viljandimaa ärksamate meeste poolt asutatud rahvameelne, kaks korda nädalas ilmuv ajaleht „Viljandi Teataja“ ilmub 1912. a. kolmat aastat.

„Viljandi Teataja“ on tõsine rahva healekandja ja toob kõigi tähtsamate päevasündmuste ja rahvamajandusesse puutuvate küsimuste kohta selgitavaid juhtkirjasid. Välja- ja sisemaa teadete värskuse ja tõsiduse eest kantakse võimalikult hästi hoolt. Lehel on väljamaal, Venemaal ja kodumaal rohkel arvul kaastöölisi ja erakirjasaatjaid. Riigivolikogu üle toob leht kõige värskemaid teateid.

„Viljandi Teataja“ toob kohaliku elu üle alati kõige täielikumaid teateid. Erapooletult püüab ta kohalikkude elu-olu valgustada ja asjalikult arvustada. Meie Saksa linnavalitsuse, kohalikkude seltside ja ühisuste kui ka ümberkaudsete valdade omavalitsuste tegevust teravalt silmas pidades, tahab leht igal pool tõe ja õiguse eest südikalt välja astuda.

Kõiksugu kõrvalise sihiga püüdmised ja kõmutegemised meie rahva avalikus elus, iseäranis meie ajakirjanduses leiavad „Viljandi Teatajas“ omale tõsise vastase.

„Viljandi Teataja“ kaitseb meie rahva demokraatliisi püüdmisi, toetab jõudumööda kõige laialisema omavalitsuse maksmapanemise mõtet ja nõuab väsimata, mõisnikkude äraiganenud eesõiguste kaotamist.

„Viljandi Teataja“ seab oma juhtmõtteks: „Ühinemises on väikerahva jõud ja tulevik! Ühistegevuse mõtte elustamiseks püüab ta maa väikepõllupidajate ja käsitöölise ringkondades elavalt kihutusetööd teha. Ühistegevuse sõbrad ja poolehoidjad leiavad oma mõtete avaldamiseks „Viljandi Teatajas“ alati ruumi.

„Viljandi Teataja“ ilmub seaduslikul alusel seisva Kirjastuse Osaühisuse kulul ja seega on tema ilmumine aineliselt kindlal alusel.

Juttude väljavaliiku peale jutulisasse, mis iga numbriga ligi tuleb, rahetakse suurt rõhku panna.

Jutulisa, mis väga sünnis raamatuks köitmi- **seinakalendri** saavad lugejad seks on, kui ka papi peale tõmmatud **hinnata** ligi.

25 kopikal. Iisamaksu eest saavad lugejad põllutöö ajakirja „**TALU**“ 1912. aasta aastakäigu — 12 raamatut — ligi. :: ::

„Viljandi Teataja“ loodab kindlasti, et ärksamad rahvaliikmed teda tema õiglastes püüetes toetama saavad ja temale suurel hulgal uusi sõpru ja poolehoidjaid juurde võidavad.

Et „Viljandi Teataja“ paremaks kuulutuse laialikandjaks on ja temas ka rohkesti kuulutatakse, see tuleb sellest, et seda Viljandimaal rohkel arvul loetakse. — Ärimehed ja kuulutajad pangu seda tähele! Kuulutuste petitrea ruum maksab 5 kop.; lehe eesotsas 10 kop. Tellimiste ja kuulutuste vastuvõtjad saavad protsentisid.

Alati on talitusel kui ka tellijal parem, kui tellimised äegsasti ja otseteel lehe talitusesse saaks saadetud, sest et siis korräldus vähem sekeldusi nõuab ja leht kohe tellijatele käima hakkab.

Et „Viljandi Teataja“ pealeht 1912. a. kausta poolest väiksemal kujul ilmuma hakkas, siis on ka tellimise hinda alandatud.

== „Viljandi Teataja“ tellimise hind on: ==

Postiga:		Postita (kihelk. postiga):	
Terve aasta peale	2 rbl. 75 kop.	Terve aasta peale	2 rbl. — kop.
Poole " " "	1 " 40 "	Poole " " "	1 " 10 "
Veerand " " "	— " 75 "	Veerand " " "	— " 60 "
Ühe kuu " " "	— " 25 "	Ühe kuu " " "	— " 20 "

Väljamaale: aastas 5 r., pooles aast. 3 r. — Üksik nummer maksab 3 k.

„Viljandi Teatajat“ saavad ilma postirahata järgmiste valdade lugejad kätte: Karula (U. Võidu), Aidu, Aimla, Abja, Heimthali, Holstre, Kaarli, Uue- ja Vana-Kariste, Karksi, Kärstna, Kõo, Loodi, Olustvere, Penuja, Pornuse, Polli, Pujatu, Riidaja, Suure-Kõpu, Suure-Jaani, Uue- ja Vana-Suislepi, Sürgavere, Tännasilma, Tarvastu, Tuhalaane, Uusna, Viljandi, Vastemõisa, Võhma ja Öisu.

Tellimise adress: „Viljandi Teataja“ гор. Феллинъ, Лифл. губ.

— Leht ilmub korralikult iga esmaspäeval ja neljapäeval. —
Hinnata proovinumbrite saatmiseks palutakse adressisid üles anda.

„Viljandi Teataja“ tellimisi ja kuulutusi võtavad kõik raamatukauplused, vallakirjutajad, kooliõpetajad ja teised avalikud tegelased vastu.

H. Leokese raamatukauplus Viljandis (Феллинъ)
soovitab igasuguseid paremaid kirjanduse uudiseid kohe peale nende ilmumise. Kõige suurem valik näitemängudest. Tellimised toimetatakse ruttu ja korralikult. Nõudke nimekirjasid. — — — — —
Kirjade adress: Феллинъ, Лифл., Н. Leoke. — Telefon nr. 66.

Eesti Kirjanduse talitus palub neid a. tellimiste vastuvõtjaid, kes arved saanud ja veel raha ei ole saatnud, arvete õiendamisega rutata. Kui vanad arved õiendamata jäävad, ei või talitus uuel aastal uusi tellimisi tähele panna. **Talitus.**

:: :: :: August Gailit :: :: ::

„Kui päike läheb looja“.

Hind 75 kop. — — — — — Saada igast raamatukauplusest.

Pääladu Pärnus J. Karu raamatukauplustes, Rüütli 47 ja Jäneselja uul. 6.

1. aastakäik, 24 nr.

-- Tellimise hind: --
Postiga aastas 2.00 kop.
" 1/2 " 1.20 "
Postita aastas 1.70 "
" 1/2 " 90 "
Üksik number 10 kopikat.

1912

1. aastakäik, 24 nr.

Kuulutuste hind: nonpareille-rida
ühel veerul kuulutuste kül-
gedel 10 kop.; teksti keskel
20 kop.; kuulut. väljaspoolt
Tallinnat kuulutuste külgedel
20 kop.; teksti keskel 40 kop.

21. jaanuaril hakkas Tallinnas uus nalja- ja pilke-ajakiri

„KILK“

ilmuma. — Wastutaw toimetaja ja wäljaandja K. Pinkowski.

„Kilk“ on täieste naljamees ja pilkaja, kes pühalikult oma sõjalipu alla on vandunud: ta ei ripu ühegi partei sabas, ei paita omamehi ega võõraid, vaid poeb julgesti iga ühiskondlise elu praod vahele ja laulab vabalt oma erapooletut laulu — iseäranis aga siis, kui paha ilma on oodata — senikaua, kui see pragu värske saviga kinni pole pätsitud.

„Kilk“ on igatepidi avalik ja edumeelne olevus, kes kõikide kodanikkude üheõigustust ja sarnadust pühaks peab. Sest naisterahvastel on „Kilki“ tellimise juures täpiseal samasugused õigused, kui meesterahvastelgi ja ka alaealisi ning alamvaelisi ei eralda ta täiskasvanutest ega ülemvaelistest: igaüks, kellel aga 2 rubla taskus on, sugu, seisuse, usu ja vanaduse peale vaatamata, võib omale „Kilki“ tellida.

„Kilk“ on põhjusemõttelik seisuste vaheseinte vastane. Sellepärast ei tihka ta ka oma kaastööliste aunimedega, mundritikkiga ega seisusega hiilgama hakata, vaid töötab oma lugejatele mõnusat, ajakohast ja huvitavat lugemisevõrra tuntud pilkajate ja naljahammaste sulest pakkuda.

„Kilgil“ on igas kodumaa nurgas oma kirjasaatjad ja sõbrad, kes kohalist elu teravalt silmas peavad ja „Kilgile“ traadita telegrafi teel teatavad, nõnda et „Kilk“ Tallinnas asudes ühel hoobil kõigist kodumaa sündmustest võib laulda.

„Kilk“ tahab muu seas ka tõsisist rõhku Eesti rahvanalja peale panna, misjaoks ta ka oma veergudele sellekohase eri-osakonna sisse seab. See osakond on kõigile rahva-naljameestele avatud. Mõnusa rahvanalja eest maksab „Kilk“ sulemeestele tublit tasu. Trükitist ilmunud tüsedad rahva-nalja kogud annavad lootust, et ka „Kilgi“ rahvanalja osakond kõhnaks ei jää.

„Kilk“ ilmub eel-tensurita ja ta programm on hästi avar. Sellepärast on tal ka võimalik iga ühiskondlisesse elusse puutuvat küsimust oma viisil arvustada ja kõiki seltskonna nõrkasid külgesid piitsutada.

„Kilk“ seisab aineliselt täieste kindlal alusel, mispärast ta ka takistamata võib ilmuda ja oma ülesandeid korralikult täita.

„Kilk“ ilmub esialgul ainult kaks korda kuus: iga kuu esimesel ja kolmandamal laupäeval ja on nimetatud päevadel kõikides tellimiskohtades saada.

„Kilgi“ toimetuse ja talituse adres on: Tallinnas, Dunkri uul. nr. 7, (г. Ревель, Дункерская ул. № 7), mille järele niihästi tellimiseraha, kui ka kaastööd saata võib.

Rntake tellimistega, et esimeste numbrite nali wanaks ei jääks!

Eesti asunikkude healekandja

„Peterburi Teataja“

tellimine 1912. a. peale kesjab edasi.

„Peterburi Teataja“, kes 1912. a. oma neljandat elu-aastat algab ja kolm korda nädalas ilmub, tahab Eesti asunikkude ja pealinna eestlaste healekandja olla. Ta püüab neid põhjusjoni ära tähendada, mida meie asunduste vaimlise ja ainelise elu rajamiseks on vaja silmas pidada. Eesti asundused langevad vaimliselt madalale järjele, kui nad mitte kindlaid asutusi enesele luua ei suuda. Väline-Eesti läheb kodumaale kaduma, kui nende vahele mitte kindlat vaimlist sidet ei seota, mis neid üksteisega ühendaks. Kõigeks selleks, niihästi Eesti asunikkude vaimlise järje tõstmiseks kui ka kodumaaga ühendamiseks püüab pealinna Eesti leht jõudu mööda kaasa aidata, omalt poolt hoogu ja äratust andes. „Peterburi Teataja“ ilmub seaduslikult kinnitatud kirjastuse osatühisuse „Ühiselu“ väljaandel ja **can. jur. K. Päts'i** üleüldisel toimetusel. Peale peatoimetaja K. Päts'i töötavad toimetuses alaliselt A. Wares, R. Berendsen, K. Pajo. Kaastööliseks on terve rida väljapaistvamaid kirjanikke ja seltskonna tegelasi niihästi kodumaalt kui Peterburist ja asundustest. Eesti asunduste uurija hra S. Sommer, kes möödalinud aastal meid oma kaastööga toetas, lubab ka käesoleval aastal nii mitmeidki asunikkude elusse puutuvaid küsimusi meie lehes kõne alla võtta ja tänini nii vähe puudutatud asunduste küsimustesse omalt poolt valgust heita. „Peterburi Teataja“, kui pealinnas ilmuv leht, saab kõige enamalt ja otsekohe algallikatest kõiksuguseid riigikorralduse ja riigi seaduskondliste kogude tegevuse kohta käivaid teateid, nii et kodumaa lehed sellepoolet meiega võistelda ei või. „Peterburi Teataja“ kaasanneteks on: Iga numbriga jutulisa ja iga laupäevase numbriga piltidega ilustatud kirjandusline lisa; peale selle 50 kop. lisamaksu eest aasta jooksul 12. numbriga suuruses **can. jur. M. Pung'a** toimetusel ilmuv

„Seadus ja Kohus“

esimene Eesti õigusteadline ajakiri.

Peale selle saavad „Peterburi Teataja“ tellijad 75 kop. lisamaksu eest **can. jur. K. Päts'i** Eesti keelde tõlgitud kuulsa prof. Fr. Lieberi

„Rahvavabadus ja omavalitsus“.

Raamat maksab müügil 1 rbl. 35 kop.

„Peterburi Teataja“ tellimise hind on:

1 aasta peale 4 rbl. — kop.	2 kuu peale — rbl. 75 kop.
6 kuu „ 2 „ 10 „	1 „ „ — „ 40 „
3 „ „ 1 „ 10 „	

==== Tellige proovinumbreid! ====

Tellimistega palume rutata, et lehe saatmises mitte vahet ei tuleks!

„Peterburi Teataja“ toimetuse ja talituse.

C.-Петербургъ, Офицерская ул. № 5.

Eesti Kirjanduse Seltsi usaldusmehed

nute liikmete ja aastamaksude, kuukirja „Eesti Kirjanduse“ ja Rahvakirjanduse-toimekonna väljaannete tellimiste vastuvõtmiseks:

- Alistes: kooliõpetaja P. Kiwirist.
Ambblas: köster K. Preisberg.
Aseris: vabrikametnik J. Einberg.
Audrus: kooliõpetaja H. Kotkas.
Friedrichstadis: kooliõp. M. Okas.
Gatshinas: õpetaja O. Palsa.
Haapsalus: organist A. Tamberg.
Helmes: kooliõpetaja A. Krimm.
Helsingis: õp. A. Nigol.
Iisakus: köster R. Hansen.
Jamburis: õp. J. Treumann.
Kadrinas: wallakirjutaja A. Krimm, Undlas.
Kambjas: õpetaja F. Ederberg, üliõplane Jaan Sossi.
Karksis: vallakirjutaja J. Ilwes.
Karulas: kooliõpetaja A. Anton.
Keilas: õpetaja J. Kukk.
Keenis: mõisapidaja J. Grünberg.
Koerus: kooliõpetaja J. Sõster.
Kolga-Jaanis: õpetaja W. Reiman.
Kõpus: wallakirjutaja A. Lorits.
Krimmis: kooliõp. Aug. Luukas.
Kuresaares: kooliõpetaja H. Piip.
Kursis: kooliõpetaja M. Ulk.
Laiusel: kooliõpetaja J. Riomar, õp. J. Kõpp.
Miitavis: Dr. M. Ostrow, Литейная 14.
Moskvas: J. Bösberg, Тверская, д. Стахѣва, кв. 7.
Mõisakülas: raudteeam. J. Sumberg.
Mustvees: rätseppmeister J. Soodla.
Narvas: kooliõp. J. Speek, õp. J. Jalajas, kaupmees W. Otter, arvepidaja J. Schulbach.
Nõos: õpetaja M. Lipp.
Otepäas: vallakirjutaja G. Wulff.
Paides: J. Gustel.
Palamusel: pr. Helene Warik, Kuremaal.
Palmsis: vallakirjutaja H. Mühlbach.
Paistus: õpetaja J. Bergmann.
Pärnus: Dr. S. Talwik, raamatukaupm. J. Karu ja A. Küng.
Peeterburis: kooliõpetaja T. Riomar, Офицерская 54, raamatupidaja M. Jaakson, Морская д. 29, кв. 2, „Peterburi Teataja“ „Ühiselu“ A. Einer, Офицерская 5, raamatukaupmees K. Leopas, Невский пр.
Pihkwas: Dr. G. Reimann.
Pillistveres: Dr. J. Loorberg, õp. B. Steinberg.
Puhjas: õpetaja J. Walk.
Põidel: õpetaja C. Siitska.
Põltsamaal: köster H. Leppik.
Põlvas: kooliõpetaja J. Kala.
Rakveres: raamatukaupm. P. Erna, kooliõpetaja J. Seljamaa.
Rannus: köster J. Kompus.
Raplas: õpetaja J. Liiw.
Räpinas: kooliõpetaja P. Heering, kaupmees S. Keerd.
Riias: vannutatud advokat J. Jaakson, Paulucci uul. 3, üliõpl. M. Raud, C. Lokko, üliõpl. W. Kurg.
Rõuges: kooliõpetaja A. Assor.
Samaras: Joh. Liibe.
Simunas: köster E. Peterson.
Suure-Jaanis: köster H. Kapp.
Tallinnas: kooliõpetaja Ch. Brüller, raamatukaupm. A. Busch, „Päevalehe“ toimetaja G. E. Luiga, kassahoidja abi A. Rüütel.
Tapal: provisor A. Thomson.
Tarvastus: köster D. Birkenthal ja vallakirjutaja P. Kuusik.
Toris: kooliõpetaja A. Kalbus.
Tormas: köster G. Kommusaar.
Türi vabrikus: J. Strandberg.
Valgas: kooliõp. H. Einer ja P. Einer.
Vaivaras: kooliõpetaja K. Pastak.
Väike-Maarjas: kirjanik Jakob Liiw.
Vändras: õp. J. Nudi, E. Rungi.
Viljandis: notarius G. Seen ja Fr. Roosmann.
Võrus: notarius R. Gabrel ja kaupmees J. Mõttus.

„Eesti Kirjanduse Seltsi“ liikmeks on 2 r., vallakooliõpetajatele 1 r., eluaegse liikme maks 25 r.

Vastutav toimetaja ja väljaandja J. Jõgever. — Tegev toimetaja V. Grünthal.

